

Eindrapportage Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie

Diversion en Netwerk Mediawijsheid
december 2025

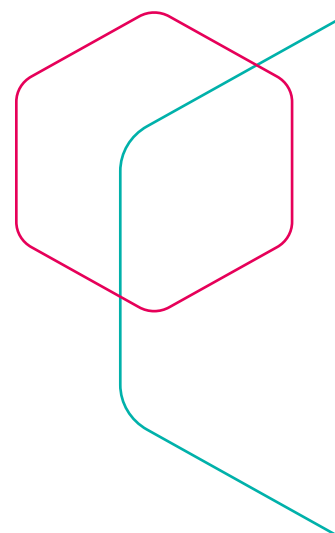

Netwerk
Mediawijsheid

Diversion

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1. Theoretisch kader Online haat en discriminatie & jongeren – in het kort	5
1.1 Wat verstaan we onder online haat en discriminatie?	6
1.2 Effecten van online haat en discriminatie op jongeren	9
1.3 Interventies	11
1.4 Tien aanbevelingen voor effectieve interventies	12
Hoofdstuk 2. De interventies: uitvoering en inzichten	13
2.1 Het co-creatietraject	14
2.2 De ontwikkelde interventies	17
2.3 Uitvoering van de interventies	20
2.4 Succesfactoren en geleerde lessen	25
2.5 Evaluatie door prof. dr. Esther Rozendaal	29
Hoofdstuk 3. Inzichten en aanbevelingen kernpartners	32
3.1 De samenwerking met de kernpartners	33
3.2 Feedback op de ontwikkelde interventies	33
3.3 Kansen voor ontwikkeling en uitrol	36
3.4 Obstakels en aandachtspunten	38
3.5 Randvoorwaarden voor succesvolle inzet	38
Hoofdstuk 4. Netwerkaanpak	40
4.1 Ondernomen activiteiten	41
4.2 Resultaten enquête: meerwaarde lerend netwerk	43
4.3 Inzichten uit het eerste jaar van het lerend netwerk	45
Hoofdstuk 5. Ecosysteem-analyse 'Online Haat & Discriminatie'	46
5.1 Doel en aanpak van de ecosysteem-analyse	47
5.2 Het lokale ecosysteem in beeld	48
5.3 Praktijkvoorbeelden: zo werkt het in de praktijk	50
5.4 Kracht en kwetsbaarheid van het ecosysteem	51
5.5 Wat deelnemers meenemen uit de NetMap-sessie	53
5.6 Bouwstenen voor versterking van het ecosysteem	54
Hoofdstuk 6. Handreiking voor vervolg	56
6.1 Social Cleanup als instrument	57
6.2 Stip op de horizon	58
6.3 Het lerend netwerk	59
6.4 Advies van netwerkpartners aan stakeholders	60
6.5 Visie op de bredere aanpak	62
Bijlagen	64

Inleiding

Veel jongeren (16-24 jaar) krijgen te maken met online haat en discriminatie¹; van kwetsende opmerkingen tot structurele aanvallen. Bij een deel van deze jongeren ondermijnt het zelfs hun welzijn, sociale veiligheid en vertrouwen in de samenleving. Tegelijkertijd ervaren veel jongeren dat ingrijpen weinig zin heeft of riskant kan zijn. Dit project, *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie*, heeft als doel om jongeren te versterken om juist wél verschil te maken. Niet door hen individueel verantwoordelijk te maken, maar door samen te bouwen aan een beweging waarin jongeren, professionals en organisaties elkaar ondersteunen en samen online haat en discriminatie tegengaan.

Tussen december 2024 en december 2025 werkten Netwerk Mediawijsheid en Diversion – in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid – aan een vernieuwende aanpak: **de Social Cleanup**. Deze werd ontwikkeld door jongeren zelf (20-25 jaar) en getest en verbeterd in samenwerking met partners uit onder andere het jongerenwerk. De Social Cleanup bestond uit onder meer trainingen en actieprogramma's tijdens de zogeheten Social Cleanup Days en een Instagram-campagne voor en door jongeren. De kracht zit in het eigenaarschap van jongeren zelf, peer-to-peer-leren en het gezamenlijk optrekken met gemeenten, jongerenwerk en experts.

Naast deze interventies stond de **netwerkaanpak** centraal. Het project beoogde niet alleen jongeren direct te versterken, maar ook een duurzaam lerend netwerk te bouwen van gemeenten, jongerenwerk, onderwijs en maatschappelijke organisaties. In dit netwerk zijn inzichten gedeeld, gezamenlijke analyses gemaakt en samenwerkingen versterkt. Zo stond de ontwikkelde aanpak niet op zichzelf, maar is deze daadwerkelijk verbonden en gedeeld met een brede groep van stakeholders. Samen hebben we van en met elkaar geleerd en een scherpere visie gevormd over wat er nodig is in de aanpak van online haat en discriminatie en wie daarin een rol heeft.

¹ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Impact van online discriminatie: jongeren voelen zich machteloos en onveilig, 2024. [Link](#)

Deze rapportage laat zien wat we tot nu toe hebben geleerd en bereikt. Je leest niet alleen wat de interventies hebben opgeleverd, maar ook welke lessen we trekken uit de netwerkaanpak. We kijken vooruit hoe de Social Cleanup kan uitgroeien tot een beweging die jongeren blijvend sterker maakt in hun digitale weerbaarheid en zo bijdraagt aan een inclusieve online cultuur. We bieden adviezen voor iedereen die mee wil bouwen aan een veiligere online omgeving voor jongeren.

Het rapport is als volgt opgebouwd:

1. Theoretisch kader Online haat en discriminatie & jongeren – in het kort

In het project *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie* faciliteerden en begeleidden we jongeren om interventies te ontwikkelen en uit te voeren. Om dit effectief te doen, was het belangrijk dat we met alle betrokkenen konden vertrekken vanuit een stevige kennisbasis. Daarom hebben we eerst met een netwerk van experts gesproken en onderzocht waar de interventies wel en niet toe leiden, wat de werkende principes zijn en waar de meeste urgentie ligt. Dat heeft geleid tot een theoretisch kader, dat we breed ter beschikking stelden aan alle geïnteresseerden. [Het volledige rapport is hier te lezen](#). In dit hoofdstuk lichten we de belangrijkste inzichten uit het theoretisch kader uit, die de basis vormden voor de rest van het traject.

Om tot impactvolle interventies te komen keken we naar vragen als: *wat zijn de verschillende verschijningsvormen van online haat en discriminatie? Hoe krijgen jongeren ermee te maken? Welke gevolgen kan dat hebben? En wat weten we over de effectiviteit van interventies voor (en met) jongeren?*

1.1 Wat verstaan we onder online haat en discriminatie?

Online haat en discriminatie hebben verschillende gradaties; van negativiteit tot extremisme. De ernst en impact nemen toe naarmate gedrag escaleert.

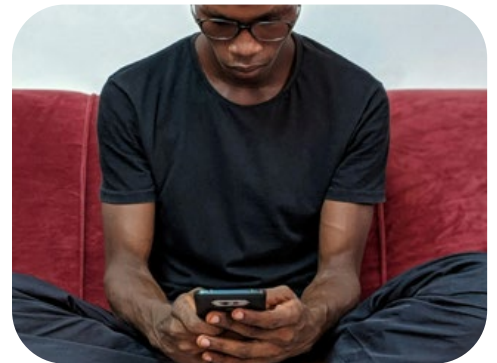
- Online negativiteit: sarcasme, 'grapjes' of *roasten*.
Vaak onbewust kwetsend, maar draagt bij aan normalisering.
- Online pesten: doelbewust iemand vernederen of buitensluiten. Leidt tot isolatie, schaamte en mentale klachten.
- Online discriminatie: structurele aanvallen op groepen of individuen vanwege afkomst, gender, religie, etc. Versterkt sociale uitsluiting en wij/zij-denken.
- Online extremisme: verspreiding van steeds extremere of antidemocratische boodschappen, vaak gericht op het verdelen van de samenleving. Leidt tot maatschappelijke onveiligheid en ondermijning van democratische waarden.

Binnen het co-creatietraject voor de Social Cleanup hebben we de verschillende gradaties en hun onderlinge verbondenheid met jongeren besproken. Voor het ontwikkelen van de interventies hebben we gefocust op het tegengaan van online negativiteit, pesten en discriminatie, omdat hier een bredere groep jongeren mee te maken krijgt dan met online extremisme. Deze focus kan echter wel bijdragen aan preventie van radicalisering en online extremisme, omdat dat de volgende stap op de escalatieladder is.

1.1.1 Wie worden geraakt?

Online haat kan zich richten op:

1. **Individueen** – aangevallen om bijvoorbeeld uiterlijk of keuzes.
Gevolg: beschadigd zelfbeeld, stress en sociale isolatie.
2. **Groepen** – aangevallen op basis van gedeelde kenmerken zoals afkomst, religie, gender, seksuele oriëntatie of beperkingen.
Gevolg: polarisatie, wij/zij-denken, gevoel van onveiligheid en risico op radicalisering van individuen.
3. **Instituten of organisaties** – zoals overheid, media of publieke figuren.
Gevolg: reputatieschade, verlies van vertrouwen in de rechtsstaat, ondermijning van de democratie en soms fysieke onveiligheid.

Een groot deel van de jongeren ervaart haatspraak of discriminatie online. Dit kan gericht zijn op henzelf, op mensen waar zij zich mee identificeren of ze zien het voorbij komen gericht op anderen (waar zij zich niet mee identificeren)². Dat gebeurt op

² Onderzoek KIS: Ervaren online haatspraak en discriminatie door jongeren. [Link](#)

sociale media, maar ook in games en andere online communities. Platforms als TikTok, Snapchat en Instagram zijn de belangrijkste plekken waar dit plaatsvindt. TikTok wordt door jongeren als het heftigst ervaren vanwege de grote hoeveelheid ‘grappige’ maar kwetsende content. Zelfs jongeren zonder TikTok-account krijgen deze content via andere kanalen alsnog mee³.

Niet alle jongeren ervaren de effecten in dezelfde mate. De volgende subgroepen ondervinden gemiddeld significant meer schade van online haat en discriminatie⁴:

- **Jongeren met migratieachtergrond** krijgen vaker te maken met discriminatie op basis van huidskleur, afkomst of religie;
- **LHBTIQ+-jongeren** worden vaker uitgesloten of aangevallen om seksuele oriëntatie of genderidentiteit;
- **Meiden en jonge vrouwen** worden vaker geconfronteerd met seksisme en online intimidatie;
- **Jongeren uit lagere sociaaleconomische milieus** hebben minder toegang tot beschermende middelen en vaak een lager zelfbeeld.

1.1.2 Verspreiders, doelwitten en omstanders

In de aanpak van online haat en discriminatie is het belangrijk om de rol en motieven van verspreiders, doelwitten en omstanders mee te nemen. Het Rathenau Instituut⁵ en KIS⁶ geven inzicht:

Verspreiders

- Profiteren van online anonimiteit en gevoel van straffeloosheid
- Motieven lopen uiteen van frustratie tot bewust schade toebrengen
- Veel verspreiders handelen onbewust kwetsend (bijvoorbeeld door mee te doen aan trends of het delen van memes)
- Een deel gebruikt impliciete haat (sarcasme, stereotyperende memes, trollen)
- Een kleinere groep verspreidt expliciete haat met duidelijke intentie tot schade (schelden, discriminatie, aanzetten tot geweld)

Onderzoek wijst uit dat verspreiders vaak minder empathisch vermogen hebben, ze hebben moeite om de emotionele impact bij de ontvanger in te schatten⁷.

³ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Impact van online discriminatie: jongeren voelen zich machteloos en onveilig, 2024. [Link](#)
Rathenau Instituut, Online ontspoord. Een verkenning van schadelijk en immoreel gedrag op het internet in Nederland, 2021. [Link](#)

⁴ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Ervaren online haatspraak en discriminatie door jongeren. Een kwalitatieve en kwantitatieve verkenning, 2024, p. 20. [Link](#)

⁵ Rathenau Instituut, Online ontspoord. Een verkenning van schadelijk en immoreel gedrag op het internet in Nederland, 2021. [Link](#)

⁶ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Impact van online discriminatie: jongeren voelen zich machteloos en onveilig, 2024. [Link](#)

⁷ Netwerk Mediawijsheid, Online Grensoverschrijdend Gedrag. Waar ligt de grens voor jou?, 2023. [Link](#)

Doelwitten

- Ervaren negatieve effecten op mentale gezondheid: depressie, angst, boosheid
- Trekken zich sociaal terug, voelen zich onveilig en verliezen vertrouwen in anderen
- Kunnen fysieke klachten ontwikkelen door stress of slaapgebrek. Bij jongeren kan dit zelfs invloed hebben op de hersenontwikkeling

Omstanders

- Spelen een cruciale rol in het versterken of tegengaan van haat
- Vaak passief uit angst of onzekerheid
- Upstandergedrag (actief ingrijpen of melden) kan de impact van haat verminderen en sociale normen positief beïnvloeden
- Onderzoek⁸ wijst uit dat beloningen of aantrekkelijke meldsystemen dit gedrag kunnen bevorderen

Op basis van voortschrijdend inzicht uit het lerend netwerk zijn we in dit project de termen 'verspreiders, doelwitten en omstanders' gaan gebruiken in plaats van daders en slachtoffers, om gedrag en effecten te benoemen zonder mensen direct te *labelen*. In het co-creatietraject voor de Social Cleanup hebben we met jongeren stilgestaan bij deze verschillende rollen, achterliggende motieven, effecten én hoe je hierop in kunt spelen om online haat en discriminatie te verminderen. Bijvoorbeeld door inlevingsvermogen te stimuleren, het gesprek aan te gaan met onbewuste verspreiders van haat, doelwitten te steunen en omstanders te *empoweren* om in te grijpen.

1.1.3 Normvervaging

Een belangrijk mechanisme achter de toename van online haat is normvervaging: online gedrag dat als ongepast werd gezien, wordt steeds normaler. Dit was een belangrijk focuspunt bij het ontwikkelen van de interventies voor dit project. Factoren die bijdragen aan normvervaging:

1. **Toename incidenten:** meer haatspraak en bedreigingen leiden tot gewenning
2. **Socioculturele verschuivingen:** virale content en groepsdynamieken normaliseren schadelijk gedrag
3. **Algoritmes en filterbubbels:** deze versterken polariserende meningen en extremistische opvattingen
4. **Gebrekkige handhaving:** platforms modereren inconsistent, regelgeving blijft achter
5. **Nieuwe technologieën:** brengen nieuwe gedragsvormen waarvoor normen en regels ontbreken

Door jongeren inzicht te geven in deze normvervaging, de effecten ervan en effectieve strategieën om hiertegen op te treden, werden zij uitgerust om interventies te ontwikkelen om samen een positievere sociale norm online te stimuleren.

⁸ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Impact van online discriminatie: jongeren voelen zich machteloos en onveilig, 2024. [Link](#)

1.2 Effecten van online haat en discriminatie op jongeren

Om de trainingen die tijdens het project zijn ontwikkeld met en voor de jongeren inhoudelijk goed te kunnen vormgeven, hebben we eerst in kaart gebracht wat jongeren en professionals ervaren rondom online haat en discriminatie. Dit gaf richting aan de thema's, werkvormen en accenten in de trainingen. De inzichten laten zien wat online haat met jongeren doet, welke groepen extra kwetsbaar zijn en welke signalen professionals in de praktijk tegenkomen. Hieronder vatten we de belangrijkste bevindingen samen.

1.2.1 Wat geven jongeren zelf aan?

In een behoeftepeiling voor dit project is jongeren gevraagd naar hun online gedrag en hun relatie tot online haat en discriminatie. Jongeren bevinden zich intensief online. Vanaf de puberteit spelen sociale media en online gemeenschappen (in bijvoorbeeld games) een belangrijke rol in identiteitsvorming en sociale vergelijking. Dit maakt hen gevoelig voor (online) groepsdruk, normen en trends. Hoewel mediagebruik ook positieve effecten heeft – zoals ontspanning, informatievoorziening en sociale verbondenheid – lopen jongeren ook aanzienlijke risico's op schadelijke ervaringen.

Online haat en discriminatie kunnen aanzienlijke gevolgen hebben, zowel op individueel als maatschappelijk niveau. Op korte termijn kan confrontatie met online haat leiden tot directe negatieve emoties zoals verdriet, boosheid en frustratie. Jongeren kunnen zich terugtrekken uit online ruimtes of worden terughoudender in hun uitingen. Op de lange termijn kunnen depressieve klachten, gevoelens van machteloosheid en blijvende gedragsaanpassingen ontstaan, bijvoorbeeld door minder persoonlijke informatie te delen of anonieme profielen te gebruiken.

Jongeren geven aan behoefte te hebben aan:

- Voorlichting en educatie over online haat, inclusief juridische gevolgen
- Actieve steun van omstanders die ingrijpen of melden
- Cultuurverandering, zowel online (door platforms en campagnes) als offline (door scholen en docenten)
- Striktere regulering door platformen (bijvoorbeeld blokkeren van haatdragende accounts)
- Positieve online campagnes die bewustzijn en empathie vergroten

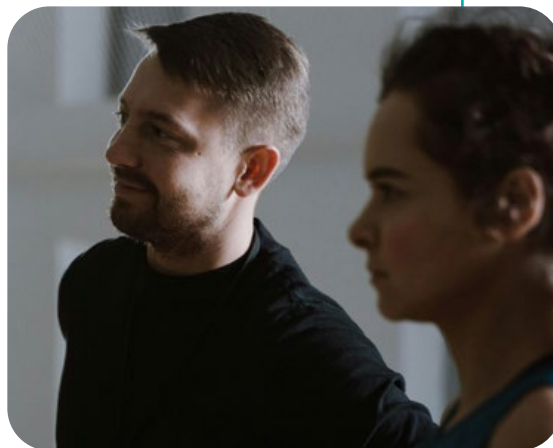

1.2.2 Wat zien ondersteunende professionals?

Om ervoor te zorgen dat de ontwikkelde interventies goed aansloten op de ervaringen en behoeften in de praktijk is, in samenwerking met welzijnsorganisatie gro-up, een online vragenlijst opgesteld voor jongerenwerkers en docenten. Jongerenwerkers en docenten bevestigen bovenstaande patronen. Zij signaleren dat jongeren regelmatig in aanraking komen met online haat, meestal in de vorm van pesten, beledigingen of *shaming*. De gevolgen lopen uiteen van angst, onzekerheid en sociaal isolement tot boosheid en wraakgevoelens. Bij meisjes overheerst vaak onzekerheid, bij jongens vaker boosheid. Professionals zien ook dat online conflicten regelmatig offline doorwerken, bijvoorbeeld in vechtpartijen of escalaties.

Een belangrijk obstakel is dat veel jongeren online haat als normaal ervaren. Ze beschouwen online haat als een inherent onderdeel van de online cultuur. Deze normalisatie maakt het moeilijk om haat te herkennen of serieus te nemen. Daardoor zoeken zij nauwelijks actief hulp. Professionals horen signalen vaak pas in ernstige gevallen, bijvoorbeeld bij exposing of bedreigingen. Het bespreken van online haat is beladen: jongeren voelen zich machteloos of vrezen escalatie.

Professionals wijzen op de invloed van socialemediaplatforms (met name TikTok, Snapchat, Telegram) en rolmodellen (zoals influencers en artiesten) die soms schadelijke denkbepelden of onrealistische normen versterken. Algoritmes zorgen voor herhaling en versterking van dit soort content.

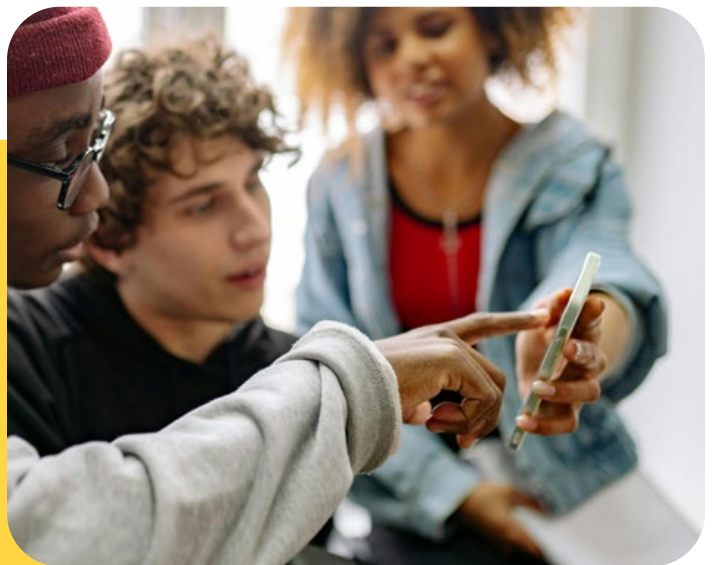
1.3 Interventies

Voordat we voor dit project startten met de ontwikkeling van interventies, brachten we bestaand aanbod en mogelijke werkzame mechanismen in kaart. Waar liggen de hiaten en wat kunnen we leren van succesvolle interventies? Er bestaat een breed scala aan interventies rond online omgangsvormen, cyberpesten en haatspraak. Er zijn diverse lespakketten, *serious games*, theatervoorstellingen en online campagnes. Toch zijn er relatief weinig interventies die zich specifiek richten op online haat en discriminatie. Wat weten we over werkzame mechanismen in interventies?

Instituten zoals KIS⁹, NJi¹⁰ en Movez Lab¹¹ bieden inzicht in mechanismen die maken dat een interventie werkt, of juist niet.

Inhoudelijke factoren:

- Train empathie en inlevingsvermogen
- Vergroot herkenning van kwetsend gedrag en verbind verschillende vormen van discriminatie
- Train flexibel denken en biedt daarbij anti-stereotype voorbeelden
- Benadruk gewenst gedrag en persoonlijke verantwoordelijkheid
- *Empower* doelwitten en verlaag de drempel om hulp te vragen
- Besteed aandacht aan kwetsbare groepen die extra risico lopen
- Laat jongeren werken aan hun zelfbeeld, zelfvertrouwen en autonomie

Wat niet werkt: stereotypen bevestigen, discriminatie ter discussie stellen, enkel inzetten op bewustwording zonder aandacht voor vaardigheden of de problematiek te luchtig of speels benaderen.

⁹ Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), Checklist antidiscriminatie-interventies, 2023. [Link](#)

¹⁰ Nederlands Jeugdinstituut, Als pesten samengaat met discriminatie. [Link](#); Nederlands Jeugdinstituut, Hoe kan ik online pesten aanpakken? [Link](#)

¹¹ Netwerk Mediawijsheid, Van omstander naar 'upstander', 2022. [Link](#)

1.4 Tien aanbevelingen voor effectieve interventies

Online haat en discriminatie zijn diep verweven met de leefwereld van jongeren. Effectieve interventies moeten gericht zijn op bewustwording, *empowerment* en normverandering. Dat bleek ook uit de input van het lerend netwerk van experts en professionals, tijdens de expertsessies voor dit project. Cruciaal is dat jongeren zelf worden betrokken als mede-ontwikkelaars en rolmodellen. Interventies werken het best wanneer ze praktisch, herkenbaar en preventief zijn, met speciale aandacht voor de meest kwetsbare groepen en de bredere sociale context. Alleen door samenwerking tussen jongeren, professionals, scholen, ouders en platforms kan een inclusievere en veiligere online cultuur ontstaan.

Op basis van deze inzichten formuleren we tien aanbevelingen die richting gaven aan de ontwikkeling van de interventies in dit project:

1. **Geef jongeren de hoofdrol:** ontwikkel met en voor jongeren, zet peer-educators in
2. **Zet in op empathie en inleving:** gebruik dialogen, ervaringsverhalen, film en theater
3. **Heb aandacht voor specifieke groepen (in kwetsbare posities):** dit geldt voor het bereiken van je doelgroep, maar ook voor groepen die grotere kans hebben om doelwit of verspreider te zijn van online haat en pestgedrag
4. **Zet in op normverandering:** activeer omstanders om in te grijpen
5. **Bouw communities:** creëer steunstructuren waarin jongeren elkaar helpen
6. **Bied handelingsperspectief:** geef concrete tools en kennis om online haat te herkennen en aan te pakken
7. **Zorg voor veilige ondersteuning:** goed getrainde begeleiders, mentale steun en aandacht voor zelfzorg
8. **Sluit aan bij de belevingswereld van jongeren:** gebruik hun platforms, taal, humor en formats
9. **Betrek de sociale context:** ook ouders, scholen en omgeving moeten meedoen
10. **Werk samen:** benut bestaande interventies en kies voor een multidisciplinaire aanpak

Deze aanbevelingen vormden de basis voor de trainingen en de opzet van de **Social Cleanup-interventies**, waarvan de ontwikkeling, uitvoering en geleerde lessen in het volgende hoofdstuk worden toegelicht.

2. De interventies: uitvoering en inzichten

Het doel van *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie* is om samen met jongeren de online sociale norm te beïnvloeden voor een veiligere en inclusievere online omgeving. In dit traject hebben jongeren zelf nieuwe interventies ontwikkeld en uitgevoerd onder begeleiding van Diversion. In dit hoofdstuk geven we inzicht in (1) het co-creatietraject met jongeren voor het ontwikkelen van interventies, (2) de ontwikkelde interventies, (3) de uitvoer hiervan in samenwerking met jongeren en partners en tot slot (4) de geleerde lessen gedurende dit traject.

2.1 Het co-creatietraject

In alle fasen van het traject zijn we gezamenlijk mét jongeren opgetrokken. Zo dachten jongeren vanaf de start mee over de wervingsstrategie en de inrichting van het co-creatietraject.

2.1.1 De wervingsstrategie

De werving van jongeren voor deelname aan het traject vroeg uiteraard om meer dan een oproep via sociale media: het gaat om de juiste toon, taal en aanpak die enthousiasme en vertrouwen wekt. Samen met jongeren zijn we gekomen tot de volgende uitgangspunten voor de werving en communicatie in de eerste fase:

- **Diversiteit is cruciaal.** Een groep met uiteenlopende achtergronden, ervaringen en motivaties maakt dat we interventies kunnen laten aansluiten op verschillende jongeren. Dit vraagt om bewuste keuzes in de werving(strategie), om ervoor te zorgen dat we direct jongeren met verschillende achtergronden en ervaringen aanspreken.
- **Wees concreet en herkenbaar.** Begrippen als *change agents* of *normverandering* zeggen jongeren weinig. Zij willen zich herkennen in een rol en weten: wat wordt er precies van mij verwacht en waarom ben ik nodig? Heldere en concrete taal werkt beter dan jargon of geforceerde “jongerentaal”.
- **Vertel waarom het ertoe doet.** Jongeren willen weten welke impact hun inzet kan hebben. Persoonlijke verhalen en de boodschap dat kleine acties een groot verschil maken, kunnen hierbij doorslaggevend zijn.
- **Laat zien wat het hen oplevert.** Van vaardigheden en relevante ervaring tot een groter netwerk opdoen, een vergoeding krijgen voor je tijd, inzet en reiskosten en het gevoel dat je écht invloed hebt: jongeren stappen in wanneer ze zelf ook groeien van hun bijdrage en de kans krijgen om *empowered* te worden.
- **Klein is sterker dan groot.** Een groepsgrootte van maximaal tien tot vijftien deelnemers tijdens de co-creatie creëert de ruimte voor binding en ieders stem. Te veel deelnemers per groep ondermijnt de effectiviteit en samenwerking.
- **Gebruik de kanalen die jongeren gebruiken.** Van Instagram en TikTok tot bestaande WhatsApp-groepen en posters op scholen: een mix van online en offline werkt het beste.

2.1.2 De co-creatiegroep

Na een reeks persoonlijke kennismakingsgesprekken ontstond een groep van dertien jongeren met leeftijden tussen de 20 en 30 jaar (bewust niet jonger wegens de risico's van blootstelling aan haatvolle en discriminerende online content),

studieachtergronden in mbo, hbo en universiteit, afkomstig uit verschillende woonplaatsen en identificerend met verschillende culturen, genderidentiteiten en seksuele geaardheden. Sommigen hadden zelf direct te maken gehad met online haat of discriminatie, anderen kenden het vooral van de zijlijn. Juist die diversiteit maakte de groep rijk en waardevol.

Hun redenen om mee te doen waren net zo uiteenlopend. Eén jongere vertelde hoe diegene als beheerder van sociale mediakanalen van een lokale politieke partij dagelijks negatieve reacties ziet binnenkomen. Voor diegene was het essentieel om manieren te vinden om met deze verharding in de samenleving om te gaan:

"Ik vind het heel jammer dat mensen afgerekend worden op wie ze zijn, daar moeten we vanaf stappen."

Een ander bracht juist een persoonlijke frustratie mee: diegene zag op X veel haat en discriminatie en vond het moeilijk om hiermee om te gaan. Diegene wilde diens kennis van design thinking eindelijk inzetten voor een maatschappelijk doel:

"Om er iets tegen te kunnen doen met co-creatie vind ik heel interessant. Ik heb gestudeerd en geleerd over design thinking, maar dit nooit kunnen toepassen op een maatschappelijk doel, dus daar kijk ik ook naar uit."

Weer een ander had zelf nooit online haat ervaren, maar was wél geraakt door de giftige reacties die diegene voorbij zag komen. Diens motivatie was leren en groeien:

"Omdat er begeleiding en trainingen zijn, wil ik graag leren hoe je hier iets tegen kunt doen."

En er was een deelnemer die vanuit een professionele en maatschappelijke betrokkenheid meedeed. Zo werkte diegene in het sociaal domein en waar die het belang van dit thema dagelijks terugziet:

"Ik vind het hele relevante thema's die spelen in de leefwereld van jongeren, die ik zelf ook zie."

Door de diversiteit in achtergrond en beweegredenen tot deelname, vulden de jongeren elkaar goed aan. Wat hen verbond was de overtuiging dat online haat en discriminatie niet normaal mag worden, en dat je samen sterker staat om daar verandering in te brengen. De werving slaagde er dus in om een groep jongeren te bereiken die het probleem herkent en ook in actie wil komen.

2.1.3 Het co-creatietraject

Het co-creatietraject startte met een kennismaking en training. We werkten in eerste instantie aan openheid en vertrouwen: begeleiders en jongeren deelden persoonlijke motivaties en ervaringen, dachten samen na over omgangsafspraken en reflecteerden

op de vraag wat online haat en discriminatie voor hen betekenen. Die combinatie van gezamenlijke omgangsafspraken en persoonlijke verhalen zorgde voor een open en veilige sfeer. Met de training werd vervolgens de basiskennis en een gezamenlijk referentiekader gecreëerd voor de ontwikkeling van interventies. Zo leerden de jongeren meer over verschillende vormen van online haat en discriminatie en de impact ervan op individuen en de samenleving. Maar ook over normvervaging en effectieve strategieën voor het beïnvloeden van de online sociale norm.

Daarna volgden twee online co-creatiesessies waarin jongeren stap voor stap van ideeën naar concepten werkten. Met digitale tools als Miro werden brainstorms gedaan en vastgelegd, en werden ideeën geordend en uitgewerkt tot eerste interventie-ontwerpen. Deze concepten hebben we vervolgens getoetst in een gesprek met een expert van The Digital Us, waardoor de jongeren direct nog meer inzicht kregen in de kansen en risico's van de interventie-ontwerpen. Dit leverde waardevolle inzichten op, om laagdrempelige en uitdagende mogelijkheden voor deelname te kunnen bieden en om algoritmes vóór in plaats van tegen ons te laten werken. Zo groeide de rol van jongeren van deelnemer naar medeontwerper en uitvoerder.

2.1.4 Randvoorwaarden voor succes

De ervaringen in dit traject laten zien welke randvoorwaarden bepalend zijn voor succesvolle co-creatie met jongeren:

- **Heldere kaders en verwachtingen.** Jongeren willen weten waar ze aan toe zijn: een tijdlijn, duidelijke doelen en uitleg van relevante termen. Onzekerheid kan leiden tot afhaken.
- **Groepsgrootte en diversiteit.** Een overzichtelijke groep biedt ruimte voor ieders stem, terwijl diversiteit in achtergronden en ervaringen de kwaliteit van ideeën versterkt.
- **Veiligheid en gelijkwaardigheid.** Vertrouwelijkheid van persoonlijke verhalen moet bewaakt worden. Begeleiders die zelf meedoen en ervaringen delen, verkleinen de afstand en vergroten de openheid.
- **Afwisseling tussen inhoud en plezier.** Serieuze gesprekken worden behapbaarder als ze worden afgewisseld met luchtige momenten, zoals kennismakingsspellen en samen eten. Dat versterkt de onderlinge band en motivatie.
- **Flexibele vormen van deelname.** Niet iedereen kan of wil altijd in groepsverband bijdragen en op dezelfde momenten aanwezig zijn. Door jongeren de keuze te geven (samen of individueel, intensief of laagdrempelig, in de eigen omgeving of daarbuiten) en bijeenkomsten op verschillende dagen en tijden te organiseren, blijft betrokkenheid duurzaam.
- **Doordachte communicatie.** Te veel berichten in appgroepen werken averechts; een goede balans tussen praktische updates en positieve stimulans houdt jongeren gemotiveerd.

2.2 De ontwikkelde interventies

Tijdens het co-creatietraject kwamen de jongeren met verschillende ideeën voor een interventie, zoals het ontwikkelen van trainingen, een fysiek kunstwerk of een online campagne met ervaringsverhalen. Samen met de jongeren hebben we in de tweede sessie gekozen voor een idee waarin jongeren direct online het gesprek aangaan over online haat en discriminatie, genaamd: **de Social Cleanup**.

We kozen voor deze interventie, omdat het goed verschillende ideeën uit de eerste sessie combineerde. Ook voldeed het aan de doelstellingen van *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie*, was het praktisch uitvoerbaar binnen het budget en de planning en was het makkelijk schaalbaar voor toekomstige initiatieven.

De Social Cleanup is het overkoepelende concept waar zowel offline als online interventies onder vallen: de Social Cleanup Day en de [@Social_Cleanup-campagne](#) op Instagram.

2.2.1 De Social Cleanup Day

De Social Cleanup Day brengt jongeren samen om online haat en discriminatie 'op te ruimen' en zo bij te dragen aan een veiligere en inclusievere online omgeving. Het programma bestaat uit twee delen: een training die bewustzijn, kennis en vaardigheden vergroot, en een actiegedeelte waarin jongeren direct oefenen met (re) acties en strategieën die bij hen passen.

Deze aanpak combineert nieuwe ideeën van jongeren met bewezen interventies en tools. Zo biedt het Respect tegen Haat-model van The Digital Us praktische handvatten om effectief te reageren op online haat en discriminatie. En zo helpen de quiz-elementen van *#Datmeenjeniet* om verschillende vormen van online haat en discriminatie te leren herkennen. De kracht zit in herhaling, eigenaarschap en het versterken van positieve sociale normen. Ook worden jongeren getraind door Diversion om uiteindelijk zelf als peer educators (jonge rolmodellen) Social Cleanup Days te begeleiden. Voor deze *peer educators* is een aanvullende train-de-trainer training ontwikkeld. Zij leren de rol van gespreksleider op zich nemen met de dialoogmethodiek van Diversion, oefenen met casussen en krijgen praktische handvatten om zelf een veilige en open Social Cleanup Day te begeleiden.

In voorbereiding op de pilots werden er jongeren geworven in samenwerking en afstemming met jongeren(werk)organisaties. Vervolgens werden peer educators uit de co-creatiegroep geselecteerd en voorbereid door middel van de train-de-trainer training en een briefing over de groep. Tot slot werden de materialen voor de pilot

voorbereid, waaronder het verzamelen van posts en reacties met online haat waar door deelnemers mee geoefend en op gereageerd kon worden.

De uitvoering van de pilots vond plaats op een fysieke locatie, duurde ongeveer een dagdeel en werd begeleid door twee peer educators of een peer educator en iemand van Diversion. Het programma bestond uit de volgende onderdelen:

- **Kennismaking.** De deelnemers maken kennis met het team en elkaar, weten wat ze kunnen verwachten van het programma en er wordt gestart met het creëren van een open en veilige sfeer.
- **Nulmeting.** We krijgen zicht op de ervaringen en houding m.b.t. online haat en discriminatie van deelnemers. Deelnemers denken na over welke rol zij willen spelen m.b.t. het tegengaan van online haat en discriminatie en wanneer de Social Cleanup Day voor hen geslaagd is. De nulmeting wordt uitgevoerd middels een korte online enquête die individueel wordt ingevuld.
- **Persoonlijke ervaringen, theorie en reflectie.** In dit onderdeel maken we deelnemers bewuster over (de impact van) online haat en discriminatie door gezamenlijk te reflecteren op de betekenis ervan, persoonlijke ervaringen uit te wisselen en verschillende vormen te leren herkennen via een quiz.
- **Oefenen met veilig en effectief reageren.** Aan de hand van voorbeelden en een ontwikkelde toolkit oefenen deelnemers in drie stappen met veilig en effectief reageren:
 1. Reageer of negeer je?
 2. Bedenk een passende aanpak met het Respect tegen Haat-model.
 3. Ontwikkel een veilige en vol te houden strategie.
- **Actie.** Deelnemers kiezen een post of reactie waar ze op willen reageren en maken gebruik van het stappenplan. In groepjes bespreken ze hun (re)acties en scherpen die aan waar nodig. Tot slot voeren ze de (re)acties uit en wordt hier plenair op gereflecteerd.
- **Evaluatie en afronding.** De Social Cleanup Day wordt gezamenlijk kort geëvalueerd en er wordt informatie gegeven over mogelijke nazorg. Na een check-out-ronde wordt de bijeenkomst afgerond.

Na afloop van elke pilot stond de nazorg centraal. Er werd geëvalueerd met de aanwezige peer educators (via een online formulier of telefonisch) en met de jongerenwerker en deelnemers (via een online formulier). Tot slot werd de toolkit met het stappenplan voor effectief en veilig reageren en meldpunten voor support of vragen gedeeld met de jongerenwerker en deelnemers.

De focus van de pilots lag op het vergroten van bewustzijn over online haat en discriminatie, in een veilige setting oefenen met effectieve manieren om hiertegen in actie te komen, deelnemers laten reflecteren op wat zij nodig hebben om vaker in actie te komen en het creëren van enthousiasme voor vervolgacties.

2.2.2 @Social_Cleanup-campagne op Instagram

Als onderdeel van de Social Cleanup is een start gemaakt met het account [@Social_Cleanup](#): een Instagram-kanaal voor en door jongeren, gericht op het vergroten van het bewustzijn over (de impact van) online haat en discriminatie en om jongeren te inspireren om hier (beter) mee om te kunnen gaan. De content werd in co-creatie met jongeren ontwikkeld. Het beheer van het kanaal is tijdens het traject overgedragen aan een jongere-beheerder om authenticiteit en aansluiting bij de doelgroep te waarborgen.

We hebben ons gefocust op Instagram vanwege de input van jongeren zelf, de (advertentie)mogelijkheden voor organisaties en de flexibiliteit in contenttypes. Met gerichte campagnes hebben we gewerkt aan naamsbekendheid en een bereik van 1 miljoen mensen. Voor de ontwikkeling van de strategie en content organiseerden we samen met jongeren extra sessies: een online brainstorm over de aanpak en een offline creatiesessie om eigen content te maken. Zo ontstond een kanaal dat jongeren niet alleen bereikt, maar ook eigenaarschap en betrokkenheid stimuleert. Hiermee legden we het fundament om in de toekomst op door te bouwen en uit te breiden, zoals met samenwerkingen met influencers en organisaties.

2.3 Uitvoering van de interventies

De ontwikkelde interventie is getest tijdens een pilotfase. We hebben drie Social Cleanup Days georganiseerd, één train-de-trainer training en het @Social_Cleanup Instagram-kanaal gelanceerd.

2.3.1 De pilots van de Social Cleanup Day

De **eerste Social Cleanup Day** vond plaats in **Amsterdam** met de co-creatiegroep. Jongeren die het programma en de naam 'Social Cleanup' zelf hadden bedacht, konden hun interventie nu ook echt beleven. Ze waren enthousiast over het stappenplan om veilig en effectief te reageren en over de uitwisseling met elkaar over het thema. Ook gaven ze kritische feedback: het herkennen van het verschil tussen vrijheid van meningsuiting en online haat of discriminatie is lastig, bruikbare voorbeelden vinden kost tijd, er was behoefte aan meer interactieve werkvormen en reageren vanuit je eigen account voelt spannend. Aan het eind van de sessie waren de deelnemers enthousiast en gemotiveerd:

"Als ik naar huis ga en iets tegenkom, zou ik gelijk ermee aan de slag gaan."

De feedback van de co-creatiegroep hebben we direct verwerkt in verbeteringen voor de volgende editie, zoals het toevoegen meer bruikbare voorbeelden, een quiz om verschillende vormen van online haat en discriminatie beter te herkennen en richtlijnen voor het gebruik van incognito-accounts.

De tweede pilot in **Eindhoven** bracht een heel ander publiek samen: een grote, jonge en diverse groep, deels bestaande uit jongeren die zelf aangaven weleens online haat te hebben verspreid. Dit vormde een pittige vuurproef voor de peer educators van deze Social Cleanup Day. De urgentie om in actie te komen werd niet door alle deelnemers gedeeld en sommige deelnemers deden heftige uitspraken. Daarbij was sprake van selectieve verontwaardiging bij voorbeelden van discriminatie op verschillende gronden. De peer educators probeerden deelnemers kritisch te laten reflecteren op dit verschil, maar vonden het nog lastig om waar nodig echt te normeren. Wel ontstond er een waardevolle dialoog over online haat en discriminatie, wat leidde tot meer bewustzijn. Enkele deelnemers hadden het idee dat online discriminatie minder serieus genomen en gehandhaafd wordt dan offline, bijvoorbeeld

door de politie. Dit had een negatief effect op hun motivatie om in actie te komen. Sommige jongeren zetten later toch stappen om online haat tegen te gaan, bleek uit de evaluaties.

In deze tweede pilot ontdekten we dat het huidige programma van de Social Cleanup Day het best werkt voor jongeren die al gemotiveerd zijn om iets aan online haat en discriminatie te doen. Als we ons in een vervolg op jongeren zouden richten die (nog) minder gemotiveerd zijn, zou het programma daarop toegespitst en aangepast moeten worden. Bijvoorbeeld met meer focus en werkvormen die zijn gericht op bewustwording en reflectie, voordat er op actie overgegaan wordt. Tegelijkertijd werden er door de dialoog wel degelijk stappen tot bewustwording gezet. Zo gaf de betrokken jongerenwerker aan:

"Reflectie op eigen standpunten en uitgedaagd worden in het echt geeft stapjes in de juiste richting."

De **derde Social Cleanup Day in Amsterdam** bevestigde bovenstaand beeld. Met een groep jongeren die gemotiveerd was om online haat en discriminatie aan te pakken, ontstond er snel een open sfeer waarin persoonlijke ervaringen gedeeld werden en de motivatie om in actie te komen groeide. Deelnemers leerden inschatten wanneer reageren wel of niet effectief is. Ook gaven ze aan behoefte te hebben aan meer voorbeelden van goede reacties en oefening in kleine groepjes. Verder leefden er zorgen over veiligheid, effectiviteit en welzijn:

"Als het een comment is die over jou gaat, is het lastig om te reageren, ze gaan het niet van jou aannemen."

En:

"Je bent ook meer emotioneel betrokken dan."

Dit versterkte het inzicht dat óók mensen uit de ingroup van verspreiders van online haat en discriminatie zich moeten uitspreken.

Aan het eind gaven alle deelnemers aan vaker te willen optreden tegen online haat en discriminatie.

“Omdat ik nog meer heb ingezien dat reageren wel echt een verschil kan maken.”

Uit de evaluatie achteraf blijkt dat een deel van de deelnemers dit ook daadwerkelijk is gaan doen (zie ‘2.4 Succesfactoren en geleerde lessen’). De deelnemers gaven tijdens de interventie aan wat zou helpen om vaker in actie te komen: vaker samenkomen en uitwisselen om opgedane kennis en vaardigheden te verankeren, een grotere groep die het ook doet en striktere monitoring door socialemedia-platforms.

In totaal deden 32 jongeren mee aan de Social Cleanup Days; 8 uit de co-creatiegroep, 17 via Pitstop Eindhoven en 7 via een oproep via het netwerk van Diversion en Netwerk Mediawijsheid.

2.3.2 De online campagne

Tijdens de pilotfase is ook het **Instagram-kanaal @Social_Cleanup** opgericht en is er getest met contentproducties door en voor jongeren. Jongeren kregen eigenaarschap over het kanaal en waren zichtbaar gemotiveerd om content te creëren en als beheerder op te treden. Het kanaal groeide naar 126 volgers en met behulp van de advertentiecampaigned zijn ruim 978.000 mensen bereikt.

Voor de campagne gebruikten we het advertentieplatform van Meta (eigenaar van

Instagram, Facebook en WhatsApp). Dit platform heeft specifiek beleid op het gebied van maatschappelijke onderwerpen, dat in oktober verder aangescherpt werd. Voor de campagne zijn een aantal advertenties door Meta afgekeurd vanwege de begeleidende teksten. Daarom is er besloten om geen woorden zoals ‘racisme’, ‘polarisatie’ en ‘seksisme’ op te nemen in de teksten. Binnen het huidige advertentiebeleid was het wel mogelijk om ‘discriminatie’, ‘haat’, ‘toxic’, ‘gelijkheid’ en ‘respect’ te gebruiken. Of dit in de toekomst mogelijk blijft binnen het advertentiebeleid is nog onduidelijk.

De contentproducties met en door jongeren zijn positief ontvangen door de betrokken jongeren. Zowel zij als wij zien de meerwaarde om dit initiatief voort te zetten. Tegelijkertijd benoemen ze ook verbeterpunten: meer dynamiek, interactie, aansluiting op de actualiteit en luchtige elementen. Vooral het ontwikkelen van videocontent bleek uitdagend qua tijd, vaardigheden en drempels om herkenbaar in beeld te komen. Bij een vervolg is meer ondersteuning in het maken van scripts en editing nodig en blijft ook 1-op-1-begeleiding essentieel. Daarnaast hebben zowel wij als de jongeren opgemerkt dat samenwerken aan content tijdens een bijeenkomst met professionele ondersteuning beter werkt dan het op afstand proberen te realiseren.

Een aantal jongeren is gedreven om de beheerdersrol van het account te vervullen. Zij brengen vernieuwing en zetten actiever in op interactie. De rol van jongeren als beheerder is wel kwetsbaar en gevoelig als de verantwoordelijkheid bij één persoon ligt en er haatreacties binnenkomen die hen persoonlijk raken. Hiervoor hebben we richtlijnen ontwikkeld om de beheerder te ondersteunen bij het modereren van de reacties en hebben we ingecheckt om het welzijn in de gaten te houden. In de toekomst dient goede begeleiding bij deze rol gewaarborgd te blijven.

Overzicht van het co-creatie- en uitvoeringstraject met jongeren

2.3.3. Samenwerking met partners in de uitvoering van de pilots

In de ontwikkelfase ontstond het idee om de Social Cleanup Day in samenwerking met jongeren(werk)organisaties te testen, omdat welzijnsorganisatie gro-up (kernpartner in dit project) direct enthousiast was over het concept. We hebben veertien organisaties benaderd (jongerenwerk, onderwijs, talentontwikkelingprogramma's en een NGO) en kregen veel enthousiaste reacties. Het daadwerkelijk inplannen van sessies vroeg echter in de meeste gevallen om een langere aanlooptijd dan de pilotfase toeliet en de timing vlak voor de zomervakantie was ongunstig. Uiteindelijk is het alleen met Pitstop Eindhoven gelukt om een sessie voor de zomervakantie te plannen. Nog zeven organisaties hebben aangegeven interesse te hebben om na de zomer mee te doen. Er werd ook meerdere malen interesse geuit om jongerenwerkers zelf de Social Cleanup-training te laten volgen.

2.4 Succesfactoren en geleerde lessen

Om zicht te krijgen op de effecten van deelname aan het co-creatietraject en de interventies door jongeren hebben we een evaluatieproces ingericht, in afstemming met prof. dr. Esther Rozendaal, hoogleraar Digitale weerbaarheid en veerkracht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hierbij hanteerden wij de volgende uitgangspunten:

- De schaalbaarheid van de interventies zit in de deelnemers, daarom is het belangrijk dat de deelnemers een effect voelen en tevreden zijn;
- We focussen daarom op het ervaren effect en de tevredenheid van jongeren zelf;
- Jongeren zijn niet alleen onderdeel van de meting, maar denken mee over wat zij als succes en effect zien;
- De evaluaties zijn eenvoudig, laagdrempelig en interactief: als onderdeel van bijeenkomsten, via korte surveys en mondelinge input.

Het evaluatieproces bestond uit de volgende meetmomenten:

1. Een nulmeting met alle deelnemers van de Social Cleanup Days aan het begin van de sessie, om in kaart te brengen wat jongeren vooraf verwachten, hoe zij succes definiëren en wat hun startpositie is.
2. Een korte evaluatie aan het einde van de Social Cleanup Day, om op te halen wat volgens hen goed werkt en beter kan en met welk gevoel zij de sessie verlaten.
3. Een evaluatie na afloop van deelname aan de Social Cleanup Day via een korte survey, om laagdrempelig te volgen of jongeren effect ervaren en hoe hun houding zich ontwikkelt.
4. Een eindgesprek met de deelnemers van de co-creatiegroep die ook bij de uitvoering van de interventies betrokken waren, om terug te kijken op hun ervaringen, veranderingen in houding en vaardigheden en te reflecteren op de mogelijke impact.

Uit de evaluaties blijkt dat:

- **Online haat en discriminatie breed leeft onder jongeren.** Deelnemers uit alle pilotgroepen komen veel online haat en discriminatie tegen.
- **Bewustzijn over en (laagdrempelige) acties tegen online haat en discriminatie zijn toegenomen door deelname.** *"Ik weet dat ik zelf als stille gebruiker mensen kan supporten of juist rapporteren en negeer haat niet meer."*
- **Deelnemers hebben meer kennis en tools opgedaan om effectief in actie te kunnen komen.** *"Ik denk dat ik voor vandaag genoeg nieuwe tools en stof heb gekregen om te weten wat ik kan doen/veranderen in de toekomst."*
- **Betrokken jongeren zien potentie in het Instagram-kanaal om groot te worden,** mits professioneel ondersteund en met verbetering van stijl, content en interactie.

- **De co-creatiegroep is grotendeels enthousiast om betrokken te blijven** in een eventuele volgende fase.
- **De meerderheid van de co-creatiegroep zou deelname aanraden** aan anderen.
- **Een deel van de deelnemers gaat na de Social Cleanup Day door met reageren op haatvolle content**, bijvoorbeeld door content te rapporteren, bepaalde reacties duimpjes te geven of kritische reacties te plaatsen op haatvolle content (zoals 'Is dat echt nodig?' of 'Doe normaal'). Voor hen heeft de interventie dus bijgedragen aan een gedragsverandering. Deelnemers die dit niet deden gaven vooral aan dat ze bang waren voor discussies of om zelf haat over zich af te roepen.

Onderstaande succesfactoren en geleerde lessen zijn gebaseerd op de evaluaties en onze inzichten als begeleiders van het traject.

2.4.1 Succesfactoren

- **Co-creatie** met jongeren werkt om interventies te ontwikkelen die aansluiten bij hun leefwereld en om persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid te stimuleren.
- **Heldere kaders en verwachtingen** helpen om betrokkenheid hoog te houden en effectief samen te werken.
- **Peer-to-peer-effect**: het leren van peers, door het uitwisselen van ervaringen en perspectieven, wordt als interessant en activerend ervaren.
- **Ervaringsverhalen** over online haat en discriminatie maken indruk en vergroten de motivatie om in actie te komen.
- **Afwisseling van serieuze en luchtige elementen** (zowel tijdens bijeenkomsten als in online content) helpt om een zwaar thema behapbaar te houden. Bijvoorbeeld met spelvormen.
- **Het opdoen van kennis, vaardigheden en zelfvertrouwen** onder professionele begeleiding is essentieel om actiebereidheid te doen groeien.
- **Training en tools**, zoals een concreet stappenplan om veilig en effectief in actie te komen, geven jongeren inzicht en houvast. Een beknopt deel theorie met de nadruk op samen oefenen werkt het best.
- **Gevoel van saamhorigheid** ('samen optrekken tegen online haat') stimuleert jongeren.
- **Aandacht is voor veiligheid en welzijn** is noodzakelijk. Met verschillende mogelijkheden om in actie te komen, waaronder laagdrempelige/lage risico acties en de mogelijkheid voor het gebruik van incognito-accounts.
- **Doorlopende en proactieve begeleiding**, via een chatdienst met af en toe telefonische check-ins, werken goed om een band te creëren, heldere verwachtingen te scheppen en gerichte ondersteuning te bieden. *"Jullie hielden het contact, dat vond ik fijn. Ik wankel daar soms in, om het contact te behouden."*
- **Terugkoppeling van resultaten** aan jongeren die hebben meegewerkt geeft inzicht in impact en de eigen bijdrage en vergroot hun gevoel van trots. *"Ik kijk positief en trots terug. Blij dat onze ideeën toegepast worden en verschil maakten."*

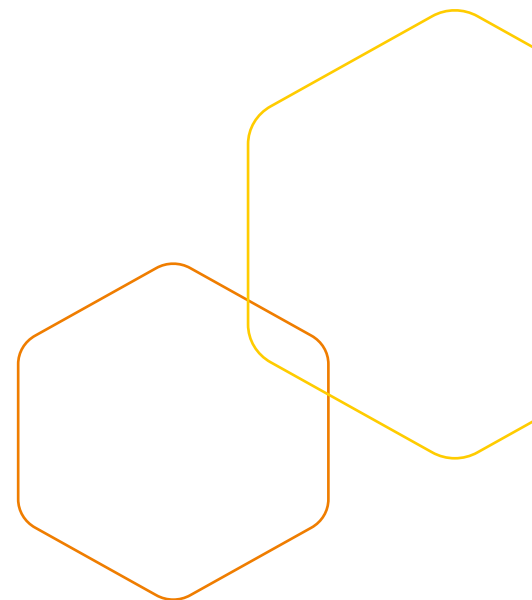
- **Vergoeding voor inzet en reiskosten en samen eten tijdens bijeenkomsten worden gewaardeerd** en dragen bij aan een positieve sfeer waarin jongeren betrokken blijven.

2.4.2 Geleerde lessen

- **De huidige insteek van de Social Cleanup Day sluit beter aan bij jongeren die al gemotiveerd zijn** om iets te doen tegen online haat en discriminatie.
- **Ook andere groepen kunnen aan het denken worden gezet** en vinden uitwisseling van verschillende perspectieven over dit thema interessant en leerzaam. Voor hen is een insteek nodig die (eerst) meer richt op laagdrempelige kennismaking met het thema en bewustwording. Aandachtspunten hierbij zijn het stimuleren van inlevingsvermogen in doelwitten, op basis van verschillende discriminatiegronden (bijvoorbeeld via ervaringsverhalen), en het zichtbaar maken van het effect van in actie komen.
- **Besteed extra aandacht aan het verschil tussen vrijheid van meningsuiting en online haat en discriminatie** en de omgang hiermee. Er leven vragen over het grijze gebied hiertussen onder verschillende groepen jongeren.
- **Het vinden van voldoende bruikbare (actuele en diverse) voorbeelden van online haat en passende reacties hierop is tijdrovend, maar essentieel** om op een georganiseerd moment samen aan de slag te kunnen, inzicht te bieden in verschillende vormen van online haat en inspiratie voor de omgang hiermee.
- **Versterk de rol van peer educators.** Er is veel interesse in deze rol én het peer-to-peer-effect slaat aan, maar er is verdiepende training nodig om goed feedback te kunnen geven en op te treden bij grensoverschrijdende uitspraken en gedrag.
- **Voor normverandering is inzet van verschillende actoren nodig.** Jongeren kunnen niet alleen verantwoordelijk gehouden worden voor het creëren van een positieve sociale norm online. Een gebrek aan handhaving door andere betrokkenen (bijvoorbeeld politie en socialemedia-platforms) kan leiden tot demotivatie.
- **Betrek jongeren(werk)organisaties en onderwijsinstellingen tijdig en houd rekening met uitdagingen in de planning voor de (zomer)vakantie.** Zij vragen nadrukkelijk om handvatten om dit thema te behandelen, maar er is een langere aanlooptijd nodig om dit te realiseren.
- **Flexibiliteit in mogelijkheden om deel te nemen maakt het voor een bredere doelgroep mogelijk om mee te doen,** aansluitend bij verschillende interesses en mogelijkheden van jongeren en organisaties.
- **Professionaliseer de socialemedia-content en productie voor de ontwikkeling van een echte community.** Jongeren hebben goede ideeën over de inhoud en interactie van content die aansluit bij hun leefwereld, maar hebben ondersteuning nodig om van idee tot uitvoering te komen. Het betrekken van een contentcreator/specialist is aan te bevelen voor ondersteuning bij doorontwikkeling van stijl, variatie in content en het faciliteren van structuur om snel in te spelen op de actualiteit.

- **Vergroot het aantal volgers substantieel en continu om een stevige community en interessante samenwerkingen mogelijk te maken.** Meer volgers leiden tot betere verspreiding van content, waardoor de groei zal versnellen en het account interessanter wordt voor samenwerkingen met influencers en organisaties. Natuurlijke groei van het aantal volgers kost naar verwachting te veel tijd, daarom is het raadzaam om het aantal volgers via een gerichte advertentiecampagne te vergroten.
- **Gebruik de online community om upstandergedrag te stimuleren.** Het account neemt een voorbeeldfunctie door actief te reageren op online haat en discriminatie op content van anderen en hierbij positief gedrag te versterken. Om dit goed te doen, moeten beheerders van het account regelmatig actief zijn, wat vraagt om uitbreiding van de beheerdersrol. Zowel in het aantal mensen als in de vaardigheden waarover zij beschikken. Het bieden van ondersteuning voor beheerders bij het modereren van haatcomments (die hen potentieel persoonlijk raken) is essentieel.

2.5 Evaluatie door prof. dr. Esther Rozendaal

Prof. dr. Esther Rozendaal is hoogleraar Digitale Veerkracht en Weerbaarheid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en geeft leiding aan het Movez Lab, een onderzoeksteam dat zich richt op het welzijn van jongeren en hun omgang met digitale media. Vanuit haar rol in de Wetenschappelijke Raad van Netwerk Mediawijsheid en als expert op het gebied van digitale weerbaarheid en upstander-gedrag bij jongeren is zij betrokken als extern adviseur bij dit project. Ze schreef onderstaande terugkoppeling over de effectiviteit van interventies, waarin zij gebruikmaakt van het Media Empowerment-model en wetenschappelijke kennis en inzichten om lessen te trekken voor de verdere ontwikkeling van de Social Cleanup¹².

Effectiviteit meten: meer dan cijfers

Bij het meten van de effectiviteit van interventies wordt al gauw gedacht aan kwantitatief onderzoek (bijvoorbeeld een voor- en nameting door middel van een vragenlijst, inclusief een controlegroep). Hoewel dit type onderzoek inzicht op kan leveren in de effectiviteit van een interventie is dit niet het enige op basis waarvan conclusies getrokken moeten worden. Het is ook belangrijk, en misschien nog wel belangrijker, om te kijken naar wat er tijdens de interventie, dus tijdens het (leer) proces, gebeurt. Zo kunnen de observaties van en gesprekken met jongeren tijdens en vlak na deelname aan de Social Cleanup interventie belangrijke aanwijzingen opleveren voor de werking en effectiviteit van de interventie. Hoe beleven jongeren de Social Cleanup? Sluit het aan bij hun behoeften? Zijn ze gemotiveerd om mee te doen? En hoe gedragen ze zich tijdens de opdrachten of bijeenkomsten?

Betrokkenheid van jongeren

Daarnaast is het ook belangrijk om te kijken naar de mate waarin interventies voldoen aan een aantal belangrijke voorspellers van effectiviteit, zoals het hebben van duidelijke doelen, een afgebakende doelgroep, een goede theoretische onderbouwing, en de mate waarin de doelgroep betrokken is geweest bij de ontwikkeling van de interventie. Door de doelgroep, in dit geval jongeren, te betrekken bij de ontwikkeling van de interventie worden behoeften, belevingen en oplossingen duidelijk. Deze inzichten kunnen helpen om interventies en beleid te ontwikkelen die aansluiten bij

¹² Rozendaal, E., & de Jong, C. (2024). Digitale Weerbaarheid: Een Pleidooi Voor Participatie Van Kinderen.

UNICEF-Essayreeks Kinderrechten in de Digitale Wereld. [Link](#)

Rozendaal, E. (2025). Digitale weerbaarheid: Wat kinderen nodig hebben om online uitdagingen aan te gaan.

Tijdschrift voor Communicatiewetenschap, 53(3), 211-221.

de belevingswereld en behoeften van jongeren. De interventie of het beleid zelf heeft daardoor vaak meer impact. **Het feit dat jongeren in het huidige project van begin af aan betrokken zijn bij de ontwikkeling van de Social Cleanup kan dus gezien worden als een belangrijke indicator van de effectiviteit van deze interventie.**

De inzichten en geleerde lessen die in het vorige hoofdstuk staan beschreven, suggereren dat deelname aan (de ontwikkeling van) de Social Cleanup er bij veel jongeren voor gezorgd heeft dat zij vaker willen optreden tegen online haat en discriminatie. Een deel van hen is dat ook daadwerkelijk gaan doen, zoals blijkt uit de evaluaties die deelnemers achteraf hebben ingevoerd. **Er zijn dus aanwijzingen dat de interventie kan leiden tot een verandering in gedrag.**

Het Media Empowerment-model

De observaties van en gesprekken met jongeren die betrokken waren bij de Social Cleanup leveren waardevolle inzichten op die kunnen helpen de werking van deze interventie te begrijpen. Een theoretisch raamwerk dat kan helpen deze mogelijke gedragsverandering werking van de Social Cleanup interventie beter te begrijpen is het Media Empowerment-model. Het Media Empowerment-model is een geïntegreerd raamwerk gebaseerd op inzichten uit theorieën op het gebied van mediawijsheid, zelfregulatie en gedragsverandering (Rozendaal, 2024; 2025). Het model geeft inzicht in de determinanten van digitaal weerbaar gedrag (zoals het ‘opruimen’ van online haat en discriminatie) en hoe veranderingen in deze determinanten kunnen leiden tot een positieve gedragsverandering.

Volgens dit model zijn er vier belangrijke factoren die bepalen of iemand in actie komt tegen online haat en discriminatie:

1. **Kennis:** Het gaat hier bijvoorbeeld om begrip van wat online haat en discriminatie inhoudt en hoe het herkend kan worden, bewustzijn van de gevolgen van online haat en discriminatie voor de betrokkenen, inzicht in veilige en effectieve strategieën om hiertegen in actie te komen en waarom in actie komen belangrijk is.
2. **Vaardigheid:** In actie komen tegen online haat en discriminatie vereist van jongeren dat zij de vaardigheden hebben om dat gedrag te vertonen. Een belangrijke vaardigheid is de ‘stop-en-denk’-vaardigheid. In actie komen tegen online haat en discriminatie vereist van omstanders dat zij hun impulsieve acties en reacties beheersen (‘stop’), nadenken over hoe zij op een actieve en positieve manier kunnen handelen (‘denk’), en daarna pas daadwerkelijk handelen. Deze vaardigheid is sterk gerelateerd aan zelfregulatievaardigheden (o.a. het vermogen om na te denken voor je iets doet en het vermogen om emoties te reguleren of gedrag te controleren).
3. **Motivatatie:** Er moet sprake zijn van motivatie om het gedrag te vertonen. Dat iemand in actie kan komen tegen online haat en discriminatie (omdat diegene de juiste kennis en vaardigheden heeft), betekent niet automatisch dat diegene zich ook zo wil gedragen. Er is motivatie nodig om kennis en vaardigheden om te zetten in gedrag. Of iemand gemotiveerd is een bepaald gedrag te vertonen kan afhangen van de overtuigingen over het belang van het gedrag of over het eigen kunnen, of over de consequenties van het vertonen van het gedrag. Het kan ook afhangen van de sterkte van iemands gewoonten of het gevoel dat het vertonen van het gedrag

iemand geeft.

4. **Gelegenheid:** De fysieke en sociale omgeving moeten jongeren de gelegenheid bieden om in actie te komen tegen online haat en discriminatie. Het gaat hier bijvoorbeeld om de mate waarin de eigenschappen van mediaplatformen het gedrag mogelijk maken. Hebben de platformen bijvoorbeeld een functie om haat en discriminatie op een makkelijke en veilige manier te melden? Het kan ook gaan om sociale normen, oftewel de mate waarin iemand denkt dat anderen ook tegen online haat en discriminatie in actie komen of de mate waarin ze denken dat dat gedrag door hun sociale omgeving (bijv. vrienden, familieleden) wordt goedgekeurd.

Het Media Empowerment-model veronderstelt dat deze vier factoren (kennis, vaardigheden, motivatie en gelegenheid) ieder een rol spelen in de verandering van digitaal weerbaar gedrag (zoals optreden tegen online haat en discriminatie), maar dat ze ook met elkaar interacteren en beïnvloed worden door de gedragsverandering die plaatsvindt. Volgens het model moeten één of meer van de vier factoren veranderd worden om een effectieve gedragsverandering te faciliteren.

Effecten van de Social Cleanup

De inzichten en geleerde lessen die in hoofdstuk 2 staan beschreven laten zien dat er op alle factoren van het raamwerk veranderingen te identificeren zijn die samen een indicatie vormen voor een gedragsverandering. Uit de evaluaties zoals beschreven in 2.5. blijkt dat de Social Cleanup vooral effect heeft op jongeren die al gemotiveerd zijn om in actie te komen tegen online haat en discriminatie. Zij geven aan vaker in actie te (willen) komen doordat zij door de Social Cleanup online haat en discriminatie beter kunnen herkennen en ook beter weten hoe ze dat op een veilige en effectieve manier kunnen doen (factor: kennis). Ook geven zij aan meer zelfvertrouwen te hebben om in actie te komen omdat zij hebben kunnen oefenen met het toepassen van strategieën en het omgaan met de emoties die dat bij hen oproept (factor: vaardigheid). Daarnaast werkt het voor hen heel stimulerend om samen met anderen in actie te komen. Het gevoel onderdeel te zijn van een sociale groep die elkaar steunt en in een veilige context samenwerkt aan het bereiken van een gezamenlijk doel is een katalysator voor hun al bestaande motivatie om in actie te komen tegen online haat en discriminatie (factor: gelegenheid).

Conclusie

Samengevat kunnen we concluderen dat er indicaties zijn dat de Social Cleanup interventie effectief is in het stimuleren van de kennis, vaardigheid en gelegenheid die nodig is om in actie te komen tegen online haat en discriminatie.

En dat daarmee de al aanwezige motivatie bij een deel van de jongeren versterkt wordt en omgezet in daadwerkelijk gedrag. In de huidige vorm lijkt de Social Cleanup interventie niet effectief in het veranderen van gedrag van jongeren die voorafgaand aan deelname niet gemotiveerd zijn om tegen online haat en discriminatie in actie te komen. Onder deze jongeren lijkt de interventie wel effectief in het creëren van meer bewustzijn en kennis over online haat en discriminatie, echter zorgt dat niet automatisch voor een toename in hun motivatie en verandering in gedrag.

3. Inzichten en aanbevelingen kernpartners

Vanaf de start van het project hebben we samengewerkt met de kernpartners Gemeente Amsterdam, Gemeente Eindhoven en welzijnsorganisatie gro-up. Zij dachten mee, namen deel aan netwerksessies, bemiddelden in de uitvoer van de interventies en gaven feedback op wat in de praktijk werkt. Deze samenwerking was waardevol, omdat het ons hielp de aanpak verder te verfijnen en het inzicht bood in hoe de context en behoeften per gemeente en organisatie kunnen verschillen. Dit hoofdstuk bundelt de gezamenlijke inzichten en suggesties die kernpartners hebben gedeeld over wat er volgens hen nodig is voor een succesvolle inzet en duurzame verankering van de ontwikkelde interventies.

3.1 De samenwerking met de kernpartners

De Gemeente Amsterdam, Gemeente Eindhoven en welzijnsorganisatie gro-up zijn vanaf het begin actief betrokken geweest bij het project. In de opstartfase hebben we meerdere overleggen gevoerd waarin hun input van grote waarde was voor het vormgeven van het plan van aanpak. Onder andere een behoeftepeiling onder scholen en het jongerenwerk zorgde voor zicht op mogelijk aanwezige lokale context en specifieke behoeften. Gedurende het traject namen zij deel aan de expertsessies op 20 januari en 30 maart, waar kennis en ervaring werden gedeeld binnen het lerend netwerk. Deze sessies dienden tevens om input op te halen voor de ontwikkeling van interventies. Na de ontwikkeling van de interventies speelden de partners een belangrijke rol in de afstemming met Diversion om de aanpak rond de pilots te concretiseren en Diversion te verbinden aan potentiële samenwerkingspartners voor het uittesten van de interventies. Tot slot zijn de ontwikkelde interventies en de resultaten uit de pilots aan de kernpartners gepresenteerd tijdens een online bijeenkomst. Hierin is gezamenlijk verkend hoe de interventies verder ontwikkeld kunnen worden en welke succesfactoren van belang zijn voor een bredere uitrol binnen gemeenten. De reacties en aandachtspunten die de kernpartners daarbij hebben ingebracht zijn in de volgende paragrafen samengevat.

3.2 Feedback op de ontwikkelde interventies

Tijdens de online bijeenkomst en aanvullende feedbackrondes hebben we waardevolle inzichten kunnen ophalen over de ontwikkelde interventies, de doorontwikkeling en de borging. De eerste reacties van de kernpartners waren positief en benadrukten vooral de kracht van jongerenparticipatie en de praktische toepasbaarheid van de interventies.

"Ik vind het heel aansprekend dat jongeren zelf aan het roer staan. Het sluit bovendien heel goed aan bij ons programma 'Online leefwereld van jongeren'."

– Gemeente Amsterdam

"De interventies zijn echt heel tof! Voor mij is het belangrijk dat er ook training komt voor jongerenwerkers."

– Gro-up

"Ik zie raakvlakken met wat we doen vanuit het reguliere jongerenwerk, vooral op het gebied van online jongerenwerk en trendwatching."

– Gemeente Eindhoven

Tegelijkertijd gaven de partners ook enkele aandachtspunten mee rond borging, bereik en randvoorwaarden. Hieronder worden de belangrijkste samengevat.

1. Eigenaarschap jongeren is belangrijke succesfactor

De kernpartners zijn positief over de interventies en de resultaten van de pilots. Zij zijn vooral enthousiast over het peer-to-peer-element en het eigenaarschap dat jongeren binnen de interventies kregen. Jongeren voelden zich serieus genomen en raakten actief betrokken bij de uitvoering. Dit werd door de partners gezien als een belangrijke succesfactor voor motivatie en impact.

2. Interventies sluiten goed aan bij bestaand beleid van gemeenten

De gemeenten geven aan dat de interventies een concreet instrument zijn om invulling te kunnen geven aan beleid rond discriminatie, polarisatie en het tegengaan van radicalisering. Online haat en discriminatie hebben directe impact op leefbaarheid en sociale cohesie en vragen om preventieve aanpakken. Met interventies zoals de Social Cleanup Day en de online campagne kunnen gemeenten niet alleen bewustwording vergroten, maar ook jongeren betrekken en handelingsperspectief bieden. De partners noemen dat interventies bovendien aansluiten bij meerdere gemeentelijke opgaven, zoals sociale veiligheid, inclusie, gelijkheid en digitale weerbaarheid. Daardoor is een integrale benadering mogelijk en kan samenwerking tussen domeinen versterkt worden. Tegelijkertijd merken ze op dat het in de praktijk ook ingewikkeld kan zijn om te bepalen vanuit welke beleidsopgave het vertrekpunt ligt en dat dit belemmerend kan werken.

3. Interventies sluiten goed aan bij kernactiviteiten van het jongerenwerk

Voor jongerenwerkorganisaties sluiten de interventies naadloos aan bij hun kernactiviteiten om jongeren te ondersteunen in hun ontwikkeling, welzijn en weerbaarheid. Het thema online haat leeft sterk onder jongeren en kan een grote impact hebben (zie hoofdstuk 1). Er is behoefte aan praktische handvatten om er iets tegen te doen. De Social Cleanup Day biedt een laagdrempelige, activerende werkvorm waarin jongeren leren, oefenen en samen in actie komen. Het peer-to-peer-element vergroot betrokkenheid en maakt jongeren zelf ambassadeurs van positieve online normen. Dat sluit goed aan bij de doelstellingen en het methodisch werken van het jongerenwerk.

4. Borging vraagt structurele verbinding, middelen en verankering

De kernpartners gaven mee dat duurzame borging van interventies een structurele verbinding vraagt tussen beleid, uitvoering en de leefwereld van jongeren. Als dat er niet is, ontstaat het risico dat het bij losse initiatieven blijft. Volgens hen is het wenselijk dat er samenwerking ontstaat tussen gemeenten, scholen, jongerenwerk en eventueel andere maatschappelijke organisaties om activiteiten op die manier te verankeren. De partners benadrukten dat structurele inbedding tijd, middelen en beleidsmatige ondersteuning vraagt. Borging wordt eenvoudiger wanneer interventies aansluiten bij bestaande beleidsprogramma's op het gebied van jeugd, onderwijs of veiligheid en belegd kunnen worden bij uitvoerende organisaties (zoals het jongerenwerk of jongerenwerk in school).

5. Bewustwording en deskundigheid van professionals niet vergeten

De partners benadrukten dat bewustwording en de deskundigheid van de professionals die dagelijks met de jongeren in contact zijn essentieel zijn. Ook al wordt de inhoud van de interventie volledig verzorgd door peer educators. Allereerst omdat bewustwording bij jongerenwerkers en docenten bijdraagt aan draagvlak om met de interventies aan de slag te gaan. Maar daarnaast vooral omdat zij voor en na de Social Cleanup Day in staat moeten zijn om gesprekken over online haat en discriminatie te kunnen begeleiden, zeker wanneer die gevoelig of polariserend worden. De partners gaven daarbij aan dat het belangrijk is om aandacht te besteden aan het kunnen herkennen van eigen bias en handvatten aan te reiken om persoonlijke vooroordelen en professioneel handelen te scheiden.

6. Online component zorgt voor krachtige verbinding

In de online campagne Social Cleanup zien de partners een grote meerwaarde. Ze geven aan dat het niet alleen bijdraagt aan een bredere bewustwording en groter bereik van jongeren, maar óók bewustwording en kennis van jeugdprofessionals en netwerkpartners vergroot. Die kunnen bovendien op hun beurt de inhoud ook weer gebruiken om het ecosysteem van de jongeren te bereiken.

7. Kunnen meebewegen op actualiteit en lokale context is belangrijk

De partners gaven aan dat de kracht van de interventies is dat ze niet gebonden zijn aan lokale context en daardoor breed inzetbaar zijn. Tegelijkertijd wezen zij erop dat er situaties denkbaar zijn waarin een actualiteit sterke emoties oproept of er in een groep gevoeligheden kunnen meespelen, bijvoorbeeld religieus, cultureel, politiek of sociaal-economisch. Het advies van de partners is om daar in de doorontwikkeling rekening mee te houden.

3.3 Kansen voor ontwikkeling en uitrol

De kernpartners deelden verschillende ideeën en mogelijkheden om de interventies verder door te ontwikkelen en in de praktijk in te zetten. Zij zien de grootste kansen in de verbinding met het onderwijs en jongerenwerk, deskundigheidsbevordering, kant-en-klare materialen, structurele herhaling en doelgroepdifferentiatie.

1. Betrekken en trainen van het jongerenwerk

De partners benadrukten dat jongerenwerkorganisaties een sleutelrol kunnen spelen in de verdere uitvoering en verspreiding van de aanpak. Jongerenwerkers lijken op peer-educators omdat zij – net als leeftijdsgenoten – dicht bij jongeren staan en hen op een gelijkwaardige manier kunnen informeren en ondersteunen. Door jongerenwerkers actief te betrekken en te scholen, kan de aanpak duurzaam worden ingebed in de dagelijkse praktijk van het jongerenwerk. Er is veel enthousiasme onder jongerenwerkers om de interventies zelf te begeleiden, mits zij daarbij voldoende handvatten krijgen. Training en ondersteuning worden daarom gezien als belangrijke voorwaarden voor succes. De al ontwikkelde train-de-trainer training voor de peer educators sluit naadloos aan bij de behoefte van jongerenwerkers. Zij willen meer inzicht hebben in hoe online haat en discriminatie zich uiten, hoe jongeren hiermee omgaan en hoe zij gericht het gesprek met jongeren kunnen voeren.

2. Verbinden van het onderwijs

Een belangrijke kans voor de huidige interventies ligt volgens de partners in de koppeling tussen jongerenwerk en het onderwijs. De Social Cleanup Day of onderdelen daarvan passen goed binnen lessen burgerschap, mentoruren of projectweken en zouden door het jongerenwerk of het jongerenwerk in school uitgevoerd kunnen worden. Op die manier kunnen scholen op een praktische en ervaringsgerichte manier aandacht besteden aan digitale weerbaarheid en inclusie, en tegelijkertijd invulling geven aan beleid en doelstellingen rond sociale veiligheid op school.

De partners zien daarnaast kansen om de interventies ook toe te spitsen op scholen door een aangepaste versie te ontwikkelen die scholen zelfstandig kunnen uitvoeren. Het voordeel van zo'n vorm is dat deze beter in te passen is binnen de structuur van het onderwijs en daarmee ook toegankelijk is voor scholen zonder jongerenwerk in school. Op die manier worden ook jongeren bereikt die minder gemotiveerd zijn. De beschikbaarheid van een bijbehorende training voor docenten is in dat geval ook wenselijk.

In het verlengde daarvan werd benadrukt dat het voor scholen belangrijk is om in de opzet en onderbouwing van de interventie een duidelijke koppeling met de kerndoelen voor burgerschap en digitale geletterdheid te maken. Wanneer de interventies herkenbaar aansluiten bij deze landelijke kaders, wordt het voor scholen eenvoudiger om ze in te passen binnen hun bestaande onderwijs-programma's en burgerschapsopdrachten.

3. Kant-en-klare materialen en werkvormen

De partners zien een kans voor een groter bereik en structurele toepassing van de interventies wanneer er praktische en direct toepasbare materialen beschikbaar zijn. Met duidelijke handleidingen, draaiboeken en kant-en-klare werkvormen, kunnen de interventies ook zelfstandig gebruikt worden door organisaties.

4. Social Cleanup Day als terugkerende activiteit

De partners zien potentie in de Social Cleanup Day als structurele, terugkerende activiteit. Bijvoorbeeld als onderdeel van een themaweek, projectweek of campagne rond online gedrag en sociale veiligheid. Door de activiteit regelmatig terug te laten keren, wordt het thema blijvend onder de aandacht gebracht en ontstaat er een herkenbaar moment waarop jongeren, scholen en lokale organisaties samen in actie komen. Daarmee groeit ook de kans op een duurzame cultuurverandering in de manier waarop jongeren online met elkaar omgaan.

5. Differentiatie in doelgroepen

Met de basis die er nu ligt, zien partners mogelijkheden om varianten te ontwikkelen voor doelgroepen die een andere aanpak nodig hebben:

- Minder gemotiveerde jongeren; hier is iets extra's nodig waardoor zij meer bewust raken.
- Groep 7 en 8 van de basisschool; hier lijkt een meer preventieve insteek, gericht op online respect, reflectie en weerbaarheid meer op zijn plaats. De gedachte daarbij is dat als je kinderen op jonge leeftijd leert positieve normen uit te dragen en op te komen voor anderen, zij dat gedrag later blijven herhalen.

6. De online campagne als versterking van online jongerenwerk

Tot slot gaven de partners aan dat de online campagne ook kan bijdragen aan het (verder) verstevigen van online jongerenwerk wanneer de content van Social Cleanup beschikbaar zou kunnen zijn voor het jongerenwerk. Het biedt jongerenwerkers namelijk mooie content met een belangrijke boodschap die zij eenvoudig en zonder tijdsinvestering met hun jongeren kunnen delen én waar zij met eigen communicatie of activiteiten verder op kunnen voortborduren.

3.4 Obstakels en aandachtspunten

De kernpartners benoemden ook enkele belemmeringen die aandacht vragen bij de verdere toepassing van de interventies. Deze obstakels doen niets af aan de potentie van de interventies, maar laten zien welke omstandigheden in de praktijk de uitvoering kunnen bemoeilijken en waar bij doorontwikkeling rekening mee moet worden gehouden:

1. **Gebrek aan structurele tijd en middelen.** Partners geven aan dat de uitvoering vaak afhankelijk is van tijdelijke financiering en individuele inzet, waardoor continuïteit en borging niet vanzelfsprekend zijn. Daarbij moeten gemeenten het thema online haat en discriminatie regelmatig afwegen tegen andere beleidsprioriteiten, wat structurele verankering kan vertragen.
2. **Terughoudendheid van scholen.** Partners merken dat scholen soms terughoudend zijn voor interventies die extra tijd vragen of niet direct aansluiten bij het curriculum. Zij benadrukken daarom het belang van praktische formats en een duidelijke koppeling met burgerschapsdoelen en digitale geletterdheid.
3. **Onbekendheid en daardoor beperkt gevoel van urgentie.** De partners geven aan dat niet alle professionals online haat en discriminatie als een thema zien dat binnen de eigen verantwoordelijkheid valt. Dit vraagt om blijvende aandacht voor bewustwording en interne afstemming.
4. **Handelingsverlegenheid en bias kunnen drempels opwerpen** om gevoelige onderwerpen te bespreken en de interventies in te zetten. Gesprekken over discriminatie, uitsluiting of polarisatie vragen om kennis, zorgvuldigheid en ondersteuning. Zo kunnen begeleiders met vertrouwen en zonder oordeel het gesprek voeren en voelen jongeren zich vrij om hun mening te delen.

3.5 Randvoorwaarden voor succesvolle inzet

Onderstaande randvoorwaarden vatten de belangrijkste inzichten uit dit hoofdstuk samen en geven aan welke condities van belang zijn voor een succesvolle inzet en duurzame toepassing van de interventies:

1. Deskundigheid van begeleiders

Jongerenwerkers en docenten moeten in staat zijn gesprekken over online haat te begeleiden en om te gaan met polariserende uitspraken. Dit vraagt om training en ondersteuning, bijvoorbeeld in gespreksvaardigheden, het herkennen van en omgaan met bias (zowel die van henzelf als van jongeren), het kennen van online trends en handvatten voor het begeleiden van heftige en/of polariserende uitspraken.

2. Voldoende voorbereidingstijd

Korte doorlooptijden tijdens pilots maakten duidelijk dat planning en uitvoering onder druk kunnen staan. Dat zal ook het geval zijn bij het introduceren van de interventie in de praktijk. Een langere voorbereiding vergroot de motivatie en betrokkenheid van jongerenwerkers, scholen en jongeren zelf. Kant-en-klare materialen en werkvormen verlagen de druk op voorbereidingstijd.

3. Financiële draagkracht

Uitvoering, training, communicatie en extra uren van jongerenwerkers of andere professionals drukken op de beschikbare middelen van gemeenten, scholen en lokale organisaties. Het structureel verankeren van een interventie vraagt financiële draagkracht. De hoogte van de kosten voor de inzet van een interventie en eventuele beschikbaarheid van meerjarige subsidies of fondsen zijn van grote invloed op de mate waarin gemeenten en organisaties met beperkte financiële middelen de interventie structureel kunnen inzetten.

4. Maatwerk en veiligheid

De interventies sluiten goed aan bij intrinsiek gemotiveerde jongeren, maar vragen een andere insteek voor jongeren die minder gemotiveerd zijn of zelf polariserend gedrag vertonen. Daarnaast kan de lokale context ook om maatwerk vragen, bijvoorbeeld in gebieden waar religieuze of culturele gevoeligheden spelen. Begeleiding en nazorg zijn hierbij belangrijk en goede instructie en handvatten voor professionals daarom essentieel.

5. Samenwerking en netwerk

Het verbinden van scholen, jongerenwerk, mediapartijen en lokale partners vergroot het bereik en impact. De regierol van gemeenten – vanuit gekoppeld beleid – kan coördinatie ondersteunen en samenwerking versterken, terwijl landelijke platforms kennisdeling kunnen bevorderen. Daarnaast kan het delen van kennis en ervaring vanuit de praktijk via een lerend netwerk bijdragen aan kwaliteitsverbetering en continuïteit.

De inzichten, kansen en randvoorwaarden uit dit hoofdstuk bieden een basis voor verdere doorontwikkeling van de aanpak van Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie. In hoofdstuk 6 'Handreiking voor vervolg' zijn de aanbevelingen samengebracht die hieruit voortvloeien. Ze bieden input voor handvatten om de opgedane kennis te benutten, om een stevig vervolg in te zetten voor de Social Cleanup-interventies.

4. Netwerkaanpak

Samenwerking met partners stond vanaf het begin centraal in dit project. De aanpak tegen online haat en discriminatie kan alleen effectief zijn wanneer jongeren, gemeenten, jongerenwerk, onderwijs, bibliotheken, media, onderzoekers en landelijke partijen samen optrekken. Daarom is in de opzet van het project bewust gekozen voor een **lerend netwerk**: een gemeenschap van organisaties en professionals die elkaar inspireren, kennis delen en samen reflecteren op wat nodig is voor een inclusieve en veilige online omgeving.

Het lerend netwerk bestond uit een strategische kern, een kring van actieve partners en een bredere schil van betrokken organisaties. In totaal waren 110 mensen betrokken bij het lerende netwerk, waarvan 96 buiten het projectteam om. Netwerk Mediawijsheid faciliteerde dit netwerk door partijen te mobiliseren, kennis te delen en gezamenlijke reflectie mogelijk te maken. Diversion betrok jongeren en bracht de praktijkervaringen uit de pilots in. Samen zorgden we zo voor een wisselwerking tussen onderzoek, beleid en praktijk.

In dit hoofdstuk beschrijven we wie bij het netwerk betrokken waren, welke activiteiten zijn ondernomen, welke inzichten zijn opgehaald en hoe deelnemers naar de meerwaarde en toekomst van een lerend netwerk kijken.

4.1 Ondernomen activiteiten

Het afgelopen jaar is het netwerk op verschillende manieren gevoed en versterkt:

- **Projectpagina en theoretisch kader**

Via de [projectpagina](#) werd achtergrondinformatie gedeeld, zoals verslagen van bijeenkomsten en het theoretisch kader. Dit gaf jongerenwerkers, gemeenten en andere professionals een gedeelde basis om de interventies te begrijpen en in hun eigen praktijk te plaatsen.

- **Regelmatige mailings**

Met informatieve mailings werden partners en geïnteresseerden op de hoogte gehouden van de voortgang, inzichten en bijeenkomsten.

- **Expertsessies in Bibliotheek Neude (Utrecht)**

In totaal zijn twee fysieke expertsessies georganiseerd. Deze sessies brachten een breed scala aan organisaties samen, waaronder bibliotheken, sociaal werk, onderwijsinstellingen, educatief ontwikkelaars, veiligheidsdomeinen, gemeenten, ministeries, onderzoeksinstituten en maatschappelijke organisaties zoals Waag, Free Press Unlimited, TNO en UNICEF.

- De eerste vond plaats op **20 januari** en fungeerde als officiële kick-off van het netwerk, met 26 deelnemers. Deze sessie bood deelnemers informatie over het project en verbinding met elkaar. Daarnaast brachten ze gezamenlijk de belangrijkste vraagstukken, interventies, risico's en succesfactoren in kaart. De uitkomsten zijn verwerkt in het theoretisch kader en meegenomen in de co-creatiesessies met jongeren.
- De tweede bijeenkomst, op **31 maart**, bracht 42 professionals samen uit onderwijs, jongerenwerk, politie, beleid, onderzoek, bibliotheken en jongeren zelf. De centrale vraag was: hoe kunnen we vanuit een systeemaanpak effectiever werken aan een veilige online omgeving voor jongeren? Er werd concreet gewerkt aan oplossingsrichtingen vanuit vier invalshoeken: jongerenwerk, onderwijs, veiligheid en jongeren. De opbrengsten zijn meegenomen in de co-creatiesessies met jongeren.

[Lees hier het verslag van de bijeenkomst.](#)

- **Online partnerbijeenkomst (17 september)**

Een derde sessie volgde online en richtte zich op het delen van lessen uit de pilots en het voorbereiden van vervolgstappen met de betrokken partners uit de strategische kern.

- **Netmapsessie met EMMA (15 oktober)**

Tijdens deze bijeenkomst kwamen tien deelnemers vanuit diverse Amsterdamse organisaties en de gemeente Amsterdam bijeen om het lokale ecosysteem in kaart te brengen, onder leiding van EMMA. De sessie leverde waardevolle input op voor het beter begrijpen van de dynamiek tussen lokale partners, het zichtbaar maken van bestaande samenwerkingen en het identificeren van kansen om het netwerk te versterken en gezamenlijk op te treden tegen online haat en discriminatie. Het uiteindelijke resultaat van de sessie is terug te vinden in Hoofdstuk 5.

- **Kennissessie online (4 december)**

Tijdens de afsluitende online kennissessie deelden betrokken experts hun belangrijkste inzichten. Centrale vragen waren: *wat weten we inmiddels over welke aanpak werkt? En wat kunnen professionals in onderwijs, jongerenwerk en gemeenten doen om hier structureel werk van te maken?*

[Lees hier het verslag van de bijeenkomst.](#)

Opbrengsten uit de bijeenkomsten en het netwerk

- *Jongerenwerk*: behoefte aan een duidelijke landelijke visie op de rol van jongerenwerk in het tegengaan van online haat en discriminatie, tijd en samenwerking met scholen en ouders.
- *Onderwijs*: noodzaak voor een structurele plek in het curriculum (liefst vanaf de basisschool) en steun voor docenten om het gesprek te voeren.
- *Veiligheid*: aandacht voor preventie en zorg naast handhaving; voorbeelden zoals het online inloopuur 'Veiligheid in en om school voor gemeente, scholen en netwerkpartners in Eindhoven tonen de potentie; behoefte aan wetgeving en ondersteuning van kleine gemeenten.
- *Jongeren*: belang van co-creatie, oefenen in een veilige omgeving, online en offline empathie vergroten en belang van nieuwe taal (bijvoorbeeld 'doelwitten' en 'verspreiders' in plaats van 'slachtoffers' en 'daders').
- *Plenair*: een duidelijke oproep voor een community-aanpak en de wens dat dit thema een vaste plek krijgt in beleid, onderwijs en opvoeding.

Deelnemers waardeerden de bijeenkomsten hoog, 16 mensen die het evaluatieformulier invulden gaven gemiddeld een 8,1.

"Top heel nuttig!! Goed georganiseerd en echte experts aan tafel! Heldere uiteenzetting over het project en daarna meedenken door de partners. Dikke 10."

- deelnemer kick-off januari

"Goed gevoel dat er zoveel partijen aanwezig waren met de juiste expertise."

- deelnemer kick-off januari

"Vooral de tafelsessies waren sterk. Kwam praktische input uit voort."

- deelnemer expertsessie maart

"De sessie was inspirerend en goed georganiseerd."

- deelnemer expertsessie maart

4.2 Resultaten enquête: meerwaarde lerend netwerk

Om de meerwaarde van het lerend netwerk goed in kaart te brengen, is een enquête uitgezet onder de deelnemers van de expertsessies (10 van hen vulden hem in). De resultaten geven inzicht in hoe het netwerk tot nu toe is ervaren, wat deelname de betrokkenen heeft opgeleverd en welke rol het netwerk volgens hen in de toekomst zou moeten vervullen.

Waardering voor inspiratie, ontmoeting en reflectie

Deelnemers waarderen het netwerk als gelegenheid om ideeën uit te wisselen, praktijkervaringen te delen en samen te leren met een gemiddelde van 7,4. Het netwerk levert concrete handvatten op waardoor de verbinding tussen beleid en praktijk versterkt kan worden: tools, methodieken, praktijkvoorbeelden en inzichten die direct toepasbaar zijn. Het ontmoeten van andere professionals geeft energie en leidt tot nieuwe perspectieven.

Drijfveren voor deelname

Het merendeel van de deelnemers geeft aan verbonden te willen blijven. De motivatie komt voort uit betrokkenheid bij het thema én het gevoel dat het netwerk hen iets oplevert. Ze willen in de toekomst hun expertise blijven delen, bijdragen aan bijeenkomsten of meewerken aan de ontwikkeling van materialen. De voorkeur gaat uit naar periodieke bijeenkomsten, thematische werkgroepen of een online kennisplatform dat overzicht biedt van informatie en faciliteert dat je makkelijk met elkaar in contact kunt komen.

Ondanks intrinsieke motivatie van deelnemers kan deelname in de praktijk wel onder druk komen te staan. Tijdgebrek is daarbij de belangrijkste factor die deelnemers kan doen afhaken. Wat ook een rol speelt is de afweging of de inhoud voldoende aansluit bij de eigen functie of de prioriteiten van de eigen organisatie. Wanneer het netwerk ruimte biedt voor verschillende vormen van betrokkenheid en bijdragen, zal dit een positief effect hebben op de verbinding met het netwerk.

Deelnemers is ook gevraagd naar de rol en de meerwaarde die zij zien voor het netwerk in de toekomst. De volgende kerninzichten kwamen naar voren:

1. Verbinden, verspreiden en versnellen

Deelnemers zien het lerend netwerk als een waardevol platform dat professionals uit verschillende domeinen met elkaar verbindt. Door kennis en ervaringen uit te wisselen, kunnen betrokkenen sneller leren van elkaars successen en fouten en wordt voorkomen dat iedereen afzonderlijk het wiel opnieuw moet uitvinden. Het netwerk kan samenwerking stimuleren en faciliteren doordat inzichten uit de praktijk gezamenlijk kunnen worden vertaald naar concrete acties.

2. Relevantie en continuïteit zijn cruciaal

Deelnemers benadrukken dat een gezamenlijke en blijvende aanpak nodig is om structurele verandering te realiseren. Een lerend netwerk kan dit voeden door kennisdeling en het ontwikkelen van praktische tools en methodieken die direct toepasbaar zijn. Daarbij ook een kanttekening; het netwerk moet onderscheidend zijn. Er zijn al veel andere netwerken en er lijken ook steeds meer initiatieven te zijn rond dit thema, zowel lokaal, regionaal als landelijk. Maar ook rond thema's die van invloed zijn, zoals polarisatie, online pesten en mentaal welzijn. Dat leidt tot versnippering en maakt het voor gemeenten en organisaties complex om te komen tot een integrale benadering. Het netwerk moet zich onderscheiden door te zorgen dat zoveel mogelijk verbinding wordt gelegd met bestaande initiatieven. Voor de continuïteit is het belangrijk dat waardevolle opbrengsten, kennis en relaties niet verloren gaan.

3. Meebewegen en invloed uitoefenen

Een lerend netwerk moet dynamisch zijn en zich blijven aanpassen aan maatschappelijke en digitale ontwikkelingen. Niet alleen met betrekking tot online haat en discriminatie, maar ook thema's die daarop van invloed zijn, zoals VR, gaming, misleidende informatie en de rol van techplatforms verdienen blijvende aandacht. Ze zien jongeren als belangrijke groep om structureel te betrekken bij en in het lerende netwerk, zodat het jongerenperspectief altijd is vertegenwoordigd.

4.3 Inzichten uit het eerste jaar van het lerend netwerk

Het eerste jaar van het lerend netwerk liet zien dat er veel potentie ligt in het verbinden van verschillende domeinen. Door jongerenwerkers, docenten, beleidsmakers, onderzoekers en jongeren bij elkaar te brengen, ontstonden nieuwe perspectieven en meer onderling begrip. De bijeenkomsten maakten zichtbaar dat het thema breed leeft en dat er behoefte is aan meer samenhang.

De belangrijkste inzichten zijn:

- **Verbinding van losse initiatieven**

Er bestaan al veel initiatieven rond online haat en discriminatie en aanpalende thema's. Het netwerk hielp om deze in kaart te brengen en liet zien dat meer samenhang nodig is om versnippering te voorkomen en impact te vergroten.

- **Potentie voor nieuwe samenwerkingen**

Hoewel er nog geen concrete nieuwe samenwerkingen zijn ontstaan, gaven deelnemers aan dat het netwerk een waardevolle plek is om elkaar te ontmoeten en te verkennen hoe men elkaar in de toekomst kan versterken.

- **Praktijk en beleid dichterbij elkaar brengen**

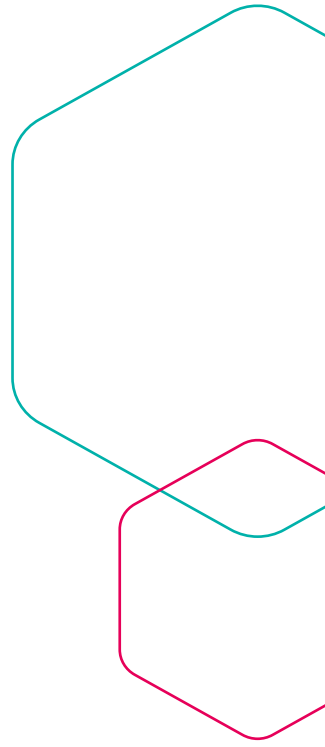
De bijeenkomsten brachten inzichten op tafel die direct herkenbaar waren voor beleidsmakers en professionals. Daarmee werd de brug gelegd tussen praktijkervaringen en beleidsontwikkeling, al zijn vervolgstappen nodig om dit structureel te verankeren.

- **Aanknopingspunt voor gezamenlijke agenda**

Er is behoefte aan een gezamenlijke agenda die thema's bundelt en richting geeft aan het vervolg. Het netwerk wordt gezien als een plek om deze agenda te ontwikkelen en levend te houden.

- **Verbreiding van het netwerk**

Het eerste jaar maakte ook zichtbaar dat nog niet het gehele ecosysteem rond het thema is vertegenwoordigd. Zo zijn partijen als politie en justitie, techplatforms en mediapartijen nog niet betrokken. Voor de verdere ontwikkeling van het netwerk is het wenselijk deze actoren aan te haken, zodat inzichten en interventies breder gedragen worden en meer impact kunnen hebben.

5. Ecosysteem-analyse

'Online Haat & Discriminatie'

De aanpak van online haat en discriminatie onder jongeren speelt zich af in een breed speelveld. Jongeren bewegen zich in een web van ouders, scholen, jongerenwerk, hulpverlening, gemeenten, landelijke partijen en techplatforms. Wie alleen naar losse interventies kijkt, mist de dynamiek die nodig is voor duurzame verandering. Daarom is in dit project bewust gekozen om het bredere ecosysteem in kaart te brengen.

In samenwerking met EMMA is in een grote Nederlandse stad een NetMap-sessie georganiseerd met een groep van 10 lokale partners: maatschappelijke organisaties, onderzoek en advies, gemeentelijke diensten (stadsdeel en stedelijk), onderwijsinstellingen en GGD. In deze sessie is gezamenlijk gevisualiseerd welke actoren een rol spelen rond online haat en discriminatie, hoe zij zich tot elkaar verhouden en waar kansen en knelpunten liggen. Dit hoofdstuk vat de belangrijkste inzichten samen en vertaalt die naar bouwstenen voor een sterker ecosysteem. De volledige rapportage is [hier](#) te vinden.

De bevindingen beschrijven een lokale stedelijke context, maar raken aan patronen die breder herkenbaar zijn voor gemeenten, jongerenwerk, onderwijs en beleidsmakers elders in het land.

5.1 Doel en aanpak van de ecosysteem-analyse

De NetMap-methode is een participatieve werkvorm waarmee deelnemers samen een “landkaart” tekenen van een complex vraagstuk. In dit geval: het lokale ecosysteem rond online haat en discriminatie onder jongeren.

Tijdens de NetMap-sessie hebben deelnemers:

- hun eigen organisatie en taken in relatie tot online haat en discriminatie op een groot vel geplaatst;
- andere relevante stakeholders toegevoegd, ook als zij niet zelf aanwezig waren;
- relaties tussen stakeholders zichtbaar gemaakt met pijlen (bijvoorbeeld ondersteunend, sturend, concurrerend of financieel);
- drie concrete casussen geanalyseerd, waarin online haat een rol speelde.

De centrale vragen waren onder andere:

- Wie speelt welke rol in preventie, signalering, begeleiding en handhaving?
Waar versterken partijen elkaar en waar loopt samenwerking vast?
- Welke schakels ontbreken of zijn kwetsbaar?
- Op welk niveau grijpen interventies in: individueel, relationeel, organisatorisch of systeemniveau?

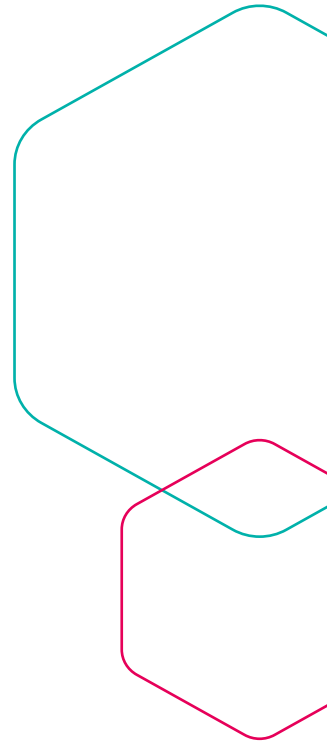

De sessie liet zien dat het thema online haat en discriminatie veel partijen raakt, maar dat niet altijd duidelijk is wie waarop aanspreekbaar is. Het visualiseren van het ecosysteem hielp deelnemers om verbanden te zien, witte vlekken te herkennen en concreter te spreken over gezamenlijke verantwoordelijkheid.

5.2 Het lokale ecosysteem in beeld

Het in kaart gebrachte ecosysteem bestaat uit een breed netwerk van organisaties, professionals, jongeren en ouders. Deelnemers brachten onder meer de volgende stakeholdergroepen in beeld, met ieder eigen verantwoordelijkheden en relaties.

- **Gemeentelijke diensten (stadsdeel en stedelijk)**
Hebben een sturende en verbindende rol via beleid, regie en financiering. Zij koppelen thema's als jeugd, veiligheid, inclusie, kansengelijkheid en digitale weerbaarheid, en ondersteunen initiatieven van scholen, jongerenwerk en maatschappelijke organisaties.
- **Onderwijsinstellingen**
Zien jongeren dagelijks, signaleren problematiek en hebben een belangrijke rol in burgerschapsonderwijs, sociale veiligheid en digitale weerbaarheid. Ze werken samen met ouders, jongerenwerk, GGD en hulpverlening.
- **Jongerenwerk**
Staat dicht bij jongeren, zowel offline als online. Jongerenwerkers zijn vertrouwenspersonen, signaleren problemen vroegtijdig en begeleiden jongeren bij weerbaarheid en gedrag. Zij vormen vaak een schakel tussen straat, school, gezin en hulpverlening.
- **GGD**
Ondersteunt scholen met preventieve lessen, lesmateriaal, ouderbijeenkomsten en handelingsadviezen. Ook speelt de GGD een rol bij crisismanagement en beleidsadvies aan gemeenten en onderwijs.
- **Maatschappelijke organisaties en projecten**
Werken aan burgerschapsvorming, anti discriminatie, polarisatie, mentale gezondheid en digitale weerbaarheid. Zij ontwikkelen interventies, campagnes, lespakketten en dialoogvormen, vaak in opdracht of met steun van de gemeente.
- **Onderzoek en advies organisaties en kennisinstituten**
Onderbouwen interventies met onderzoek, evalueren projecten en delen kennis over wat werkt. Zij vormen een brug tussen praktijk, beleid en wetenschap.
- **Ouders en opvoeders**
Hebben een cruciale rol in normstelling, begeleiding en het gesprek thuis over online gedrag en online haat. Tegelijk voelen veel ouders zich handelingsverlegen en zijn zij vaak niet structureel betrokken in lokale aanpakken.

- **Jongeren**

Zijn zowel doelgroep als mede ontwerper. Zij ervaren direct de gevolgen van online haat en discriminatie, maar hebben ook ideeën en creativiteit om oplossingen te bedenken, bijvoorbeeld als peer educator of co creator van interventies.

- **Hulpverlening en slachtofferhulp, sociaal wijkteam en gemeentelijke coördinatoren jeugd en veiligheid**

Worden betrokken bij incidenten en escalaties, bieden opvang, begeleiding en de-escalatie, en vormen een brug tussen gezin, school en gespecialiseerde zorg.

Daarnaast spelen actoren een rol die niet aanwezig waren tijdens de sessie, maar wel van grote invloed zijn op het ecosysteem:

- Landelijke overheid en landelijke fondsen
- Politie en Openbaar Ministerie
- Coördinatoren jeugd & veiligheid, ouder-kind-teams en hulpverlening/ slachtofferhulp (verbinden beleid, onderwijs en zorg, bieden opvang en nazorg bij incidenten, en zorgen voor samenhang in de aanpak.)
- Maatschappelijke meldpunten (zoals Helpwanted of antidiscrimatievoorzieningen)
- Sociale media-platforms (verantwoordelijk voor algoritmes, moderatie en advertentiebeleid)
- Rolmodellen en influencers met bereik onder jongeren

De NetMap liet zien dat veel relaties al ondersteunend van aard zijn: men kent elkaar, weet elkaar te vinden en werkt in verschillende projecten samen. Tegelijkertijd zijn veel verbindingen nog afhankelijk van losse projecten, persoonlijke contacten en tijdelijke middelen. Hier blijkt ook dat relaties tussen stakeholders niet eenduidig zijn; ze kunnen tegelijkertijd ondersteunend, sturend én verstorend zijn. Bijvoorbeeld: gemeentelijke diensten kunnen zowel faciliterend zijn via beleid en financiering, als verstorend door bureaucratie en projectmatige financiering. Deze dynamiek vraagt om voortdurende afstemming en flexibiliteit in samenwerking.

5.3 Praktijkvoorbeelden: zo werkt het in de praktijk

Om de abstracte kaart van het ecosysteem te verbinden met de realiteit, zijn drie casussen uitgewerkt. Deze voorbeelden laten zien hoe samenwerking rond jongeren in de praktijk vorm krijgt en waar de meerwaarde van een sterk ecosysteem zichtbaar wordt.

Casus 1: Positieve interventie op sociale media

In deze casus ontstond een burgerinitiatief uit frustratie over de normalisering van online haat. Gebruikers bundelden hun krachten door:

- Gezamenlijk met positieve reacties te reageren op haatcomments
- Samen te werken met maatschappelijke organisaties met communicatieve slagkracht
- Samen met kennisinstituten de effecten op algoritmes en online gedrag te onderzoeken

Deze casus laat zien dat:

- collectieve counterspeech online haat kan dempen en alternatieve normen zichtbaar kan maken;
- samenwerking tussen burgers, maatschappelijke organisaties en onderzoekers nodig is om impact te vergroten;
- positieve campagnes laagdrempelig en schaalbaar kunnen zijn als verschillende schakels elkaar versterken.

Casus 2: De-escalatie van online haat tussen tienermeisjes

In een andere casus liep online haat tussen tienermeisjes uit op offline confrontaties. De aanpak bestond uit:

- Vroege signalering door school en jongerenwerk in school
- Actieve betrokkenheid van ouders, die handelingsadviezen kregen
- Samenwerking tussen jongerenwerk, sociale wijkteams, politie en hulpinstanties voor de-escalatie en nazorg

Deze casus illustreert dat:

- korte lijnen tussen school, ouders, jongerenwerk, sociale wijkteams en politie essentieel zijn;
- een integrale aanpak op individueel, relationeel en systemisch niveau nodig is;
- co-creatie met jongeren en inzet van rolmodellen in een vroeg stadium kunnen helpen om escalatie te voorkomen.

Casus 3: Lokale projectaanpak digitale weerbaarheid en online jeugdproblematiek

In deze casus ontstond een lokaal project dat zich richt op:

- Talentontwikkeling en positieve online expressie door jongeren
- Laagdrempelige ouderbijeenkomsten over online risico's
- Individuele begeleiding van jongeren bij online conflicten en grensoverschrijdend gedrag

De casus maakt duidelijk dat:

- preventie, eigenaarschap en communityvorming sleutelwoorden zijn;
- jongeren niet alleen als risico, maar juist als mede ontwerper van oplossingen moeten worden gezien;
- structurele verankering van dit soort initiatieven binnen het ecosysteem nodig is om effecten blijvend te maken.

5.4 Kracht en kwetsbaarheid van het ecosysteem

Uit de analyse van de NetMap en de casussen komen zowel sterke punten als kwetsbare plekken naar voren.

5.4.1 Sterke ondersteunende relaties

De ecosysteem-analyse laat een duidelijke bereidheid tot samenwerking zien:

- Gemeentelijke diensten ondersteunen maatschappelijke organisaties en scholen via beleid, normstelling en financiering.
- GGD biedt scholen en ouders concrete handvatten met lesprogramma's, ouderavonden en advies.
- Onderwijsinstellingen, jongerenwerk en sociale wijkteams vormen in veel situaties een sterke driehoek rond jongeren.
- Onderzoek en advies organisaties brengen kennis in over upstander gedrag, digitale weerbaarheid en effectieve interventies.
- Vrijwilligers en jongereninitiatieven laten zien dat positieve counterspeech en communityvorming online mogelijk zijn.

Deze relaties vormen een vruchtbare bodem voor interventies zoals de Social Cleanup. Veel bouwstenen zijn aanwezig.

5.4.2 Concurrentie, versnippering en verstoring

Tegelijkertijd kwamen in de NetMap-sessie enkele versturende factoren naar voren:

- Maatschappelijke organisaties ervaren concurrentie om tijdelijke subsidies en opdrachten. Dit kan gezamenlijke actie en open kennisdeling in de weg staan.
- Veel projecten zijn tijdelijk gefinancierd. Zodra het geld op is, vallen structuren uit elkaar en verdwijnt opgebouwde expertise.

- Online thema's zijn binnen onderwijs en hulpverlening niet altijd als expliciete verantwoordelijkheid belegd. Dit maakt dat online haat "erbij" komt, in plaats van structureel onderdeel te zijn van beleid en werkprocessen.
- Scholen en ouders wijzen soms naar elkaar als het gaat om verantwoordelijkheid, wat effectieve samenwerking kan frustreren.
- Socialemedia-platforms werken met algoritmes en advertentiebeleid die online haat kunnen versterken, terwijl lokale partijen weinig invloed hebben op deze systeemlaag.

Deze factoren maken het ecosysteem fragiel en vergroten de kans dat goede initiatieven losse eilanden blijven.

5.4.3 Ontbrekende schakels en blinde vlekken

De NetMap bracht ook een aantal witte vlekken aan het licht:

- Ouders en verzorgers worden nog te weinig structureel betrokken als normstellers en gesprekspartner
- Jongeren zelf, en dan vooral jongeren uit kwetsbare groepen, zijn niet altijd aan tafel als mede-ontwerpers, terwijl juist hun perspectief onmisbaar is
- Kwetsbare doelgroepen zoals jongeren met een beperking, een migratieachtergrond, een andere genderidentiteit, andere seksuele oriëntatie of sociaal-economische kwetsbaarheid vragen om expliciete aandacht in beleid en interventies om inclusiviteit en effectiviteit te waarborgen
- Landelijke overheid en landelijke fondsen zijn op afstand aanwezig via beleid en subsidies, maar hebben weinig directe relaties met de uitvoerende partijen in de lokale praktijk
- Politie en Openbaar Ministerie spelen een belangrijke rol in handhaving en normstelling, maar samenwerking is gevoelig door privacy, vertrouwen en verschillen in werkwijze en procedures tussen organisaties
- Socialemedia-platforms zijn zeer invloedrijk, maar onmogelijk te betrekken in lokale trajecten
- Rolmodellen en influencers worden vaak genoemd als kansrijke normdragers, maar zijn nog weinig structureel onderdeel van het netwerk
- Meldpunten en kennisinstituten zijn lang niet altijd zichtbaar voor scholen, ouders en jongerenwerk, waardoor verwijzing en kennisdeling beperkt blijven

Het expliciet benoemen van deze ontbrekende schakels helpt om gericht te werken aan versterking van het ecosysteem.

5.5 Wat deelnemers meenemen uit de NetMap-sessie

Deelnemers gaven na afloop aan dat de sessie meer was dan een eenmalige exercitie. Het gezamenlijk visualiseren van het ecosysteem leidde voor hen tot meer bewustwording van bestaande en ontbrekende verbindingen, het belang van samenwerking en eigenaarschap, en het herkennen van knelpunten. Zij namen onder andere het volgende mee:

- Meer inzicht in hoe rijk het netwerk eigenlijk al is, en hoeveel ondersteunende relaties er bestaan
- Bewustwording van concurrentie, tijdelijke financiering en versnippering als rem op samenwerking
- Meer inzicht door praktijkvoorbeelden in wat werkt en waar het misgaat, en het belang van co-creatie met jongeren en het trainen van professionals.
- Behoeftte aan heldere afspraken en gezamenlijke taal over wie welke verantwoordelijkheid draagt; en elkaar kunnen aanspreken op het actief tegengaan van online haat
- Besef dat professionals, ouders en jongeren beter geïnformeerd moeten worden over hulplijnen en meldpunten
- Het voornemen om jongeren niet alleen als doelgroep, maar ook als mede ontwerper bij oplossingen te betrekken
- Het inzicht dat training van professionals nodig is om online discriminatie te herkennen en bespreekbaar te maken

Ook werden concrete acties genoemd, zoals:

- Interne teams en leidinggevenden informeren over de uitkomsten
- Samenwerking met sociale wijkteams, jongerenwerk, politie en Veilig Thuis verder uitwerken
- Influencers betrekken bij positieve campagnes
- Het netwerk verder in kaart brengen en onderhouden, in plaats van de kaart te zien als momentopname
- Actief informeren van interne en externe medewerkers, ouders en jongeren over beschikbare hulplijnen en meldpunten
- Investeren in preventie en eigenaarschap bij jongeren, zodat zij zelf aan zet zijn bij het bedenken en uitvoeren van oplossingen
- Structureel financieren en borgen van initiatieven om opgebouwde expertise en netwerken te behouden

5.6 Bouwstenen voor versterking van het ecosysteem

De ecosysteem-analyse levert belangrijke bouwstenen op voor de aanpak van online haat en discriminatie, lokaal en landelijk. Enkele kernpunten:

- **Structurele inbedding van online thema's**
De online leefwereld van jongeren moet een vaste plek krijgen in beleid, praktijk en opleidingen. Denk aan burgerschap en digitale geletterdheid in het onderwijs, deskundigheid van jongerenwerkers en hulpverleners, en duidelijke afspraken over verantwoordelijkheden.
- **Versterken van preventie en eigenaarschap**
Projecten die inzetten op talentontwikkeling, positieve online expressie, peer support en communityvorming verdienen structurele ondersteuning. Jongeren moeten ruimte krijgen om zelf oplossingen te ontwerpen en uit te voeren.
- **Actieve betrokkenheid van ouders**
Ouders hebben behoefte aan handelingsperspectief. Laagdrempelige ouderbijeenkomsten, toegankelijke informatie en goede samenwerking tussen school, jongerenwerk en sociale wijkteams zijn essentieel.
- **Beter benutten van bestaande schakels**
Jongerenwerk, GGD, sociale wijkteams, gemeentelijke coördinatoren jeugd en veiligheid en maatschappelijke organisaties beschikken al over veel kennis en contact met jongeren. Het versterken van onderlinge verbindingen en het delen van werkzame routines kan veel opleveren.
- **Betrekken van ontbrekende stakeholders**
Landelijke overheid, politie, meldpunten, kennisinstituten, sociale media platforms en rolmodellen moeten nadrukkelijker onderdeel worden van de gezamenlijke aanpak. Dat kan door structurele overlegvormen, landelijke afspraken en gezamenlijke campagnes.
- **Van project naar infrastructuur**
Tijdelijke projecten zijn waardevol als experiment, maar voor duurzame impact is een infrastructuur nodig: meerjarige financiering, duidelijke rolverdeling, gedeelde monitoring en een blijvend lerend netwerk.

- **Veranker landelijk beleid, regie en structurele financiering**

Zet wettelijke verplichtingen en richtlijnen in voor meer aandacht aan online haat en discriminatie in het onderwijs, ondersteund met structurele financiering vanuit de landelijke overheid voor preventieve activiteiten en deskundigheidsbevordering.

De NetMap-sessie in de grote stad laat zien dat veel bouwstenen aanwezig zijn, maar dat het geheel nog te kwetsbaar en versnipperd is. In het volgende hoofdstuk vertalen we deze inzichten naar een handreiking voor vervolg, waarbij we ingaan op hoe de Social Cleanup-interventies én het lerend netwerk kunnen worden ingebed in een bredere, duurzame beweging tegen online haat en discriminatie.

6. Handreiking voor vervolg

In de periode 2024–2025 is met *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie* een eerste stap gezet in de ontwikkeling van de Social Cleanup. De pilots laten zien dat jongeren, mits goed begeleid, in staat zijn om interventies te ontwikkelen die aansluiten bij hun leefwereld én bewustzijn en handelingsbereidheid te vergroten.

In dit hoofdstuk bundelen we de lessen uit de pilots en de ervaringen met het lerend netwerk. De handreiking bevat aanbevelingen voor de verdere doorontwikkeling van de Social Cleanup als interventie.

We sluiten af met de inzichten die we hebben opgedaan rondom het creëren van een bredere beweging om online haat en discriminatie aan te pakken.

6.1 Social Cleanup als instrument

De pilot maakte zichtbaar dat Social Cleanup potentie heeft om een waardevol instrument te worden in de aanpak van online haat onder jongeren. Het kan een concrete, tastbare en schaalbare interventie zijn die een belangrijke rol speelt in bewustwording, gesprek en weerbaarheid.

Belangrijkste inzichten uit de pilot:

- **De kracht van co-creatie.** Jongeren voelen zich eigenaar als ze vanaf het begin worden betrokken. Het structureel betrekken van jongeren vanaf de start vergroot zowel het eigenaarschap als de effectiviteit van de interventie.
- **Peer-to-peer werkt.** Jongeren leren en beïnvloeden elkaar effectiever dan via top-down boodschappen.
- **Professionele begeleiding is noodzakelijk.** Jongeren hebben kaders, training en steun nodig om complexiteit, emoties en risico's te navigeren.
- **Uitbreiding van de beweging** en vaker samenkomen stimuleert jongeren om vaker in actie te komen.
- **Differentiatie in doelgroepen** is essentieel voor aansluiting bij verschillende leefwerelden, motivaties en contexten. De pilot laat zien dat vooral gemotiveerde jongeren profiteren; om jongeren zonder intrinsieke motivatie te bereiken is verdere didactische ontwikkeling noodzakelijk.
- **De online campagne heeft potentie** om het bewustzijn en handelings-perspectief van jongeren én professionals te vergroten. Naast kwantitatieve effectmetingen is procesinformatie essentieel om de werking van de interventie te begrijpen.

Voor de toekomst ligt de uitdaging in het verder ontwikkelen van Social Cleanup tot een overdraagbaar en flexibel format dat in uiteenlopende praktijken kan worden ingezet. Dit vraagt om testlocaties, feedbackrondes met jongeren en professionals en een zorgvuldig doorontwikkeltraject. Daarnaast vraagt een toekomstig ontwikkeltraject om structurele procesevaluaties waarin observaties, ervaringen en gesprekken met jongeren centraal staan.

6.2 Stip op de horizon

De positieve pilotresultaten hebben geleid tot een gezamenlijke ambitie voor het vervolg: we werken toe naar een krachtige, overdraagbare aanpak die jongeren en het bredere netwerk stimuleert om op te staan tegen online haat en discriminatie, op een eigen, constructieve en veilige manier.

De Social Cleanup heeft potentie om uit te groeien tot een landelijke beweging, gedragen door jongeren zelf en regionaal uitgerold, in samenwerking met overheden, jongerenwerk, influencers, onderwijs en maatschappelijke organisaties. Een blijvende en structurele rol voor jongeren in ontwerp, uitvoering en evaluatie is daarbij een randvoorwaarde voor kwaliteit én legitimiteit.

In die ontwikkeling kunnen Diversion en Netwerk Mediawijsheid in de toekomst een belangrijke rol vervullen:

- **Diversion** kan als ontwikkelaar, begeleider en marketeer samen met jongeren verder bouwen aan de aanpak, zodat deze klaar is voor landelijke opschaling. Hun rol zou zijn om energie, creativiteit en eigenaarschap van jongeren te blijven stimuleren en om kwaliteit, uitrol en inhoud te helpen vormen en bewaken.
- **Netwerk Mediawijsheid** kan als verbinder, netwerkbouwer en marketeer bijdragen door partners te betrekken, kennis en ervaringen breed te verspreiden en Social Cleanup via communicatie en PR zichtbaar te maken. Daarmee kunnen zij helpen borgen dat de interventie doorontwikkeld wordt en kan uitgroeien tot een herkenbare, gedragen beweging.

6.3 Het lerend netwerk

Het lerend netwerk bleek een waardevolle plek waar gemeenten, jongerenwerk, onderwijs en maatschappelijke organisaties hun ervaringen konden delen. Deelnemers gaven aan dat de gezamenlijke reflectie hen hielp om meer inzicht te krijgen in elkaars rollen, verantwoordelijkheden en uitdagingen.

Zij zien duidelijke kansen voor een structurele voortzetting van het netwerk. Het wordt ervaren als een motor voor kennisdeling, beleidsontwikkeling en praktijkvernieuwing.

Wat we leerden

- Het netwerk bestond uit een actieve groep partners en leverde waardevolle inzichten op
- Deelnemers waarderen de uitwisseling en willen deze structureel inbedden
- Het lerend netwerk functioneert als belangrijke motor voor gezamenlijke reflectie, professionele ontwikkeling en beleidsafstemming tussen gemeenten, jongerenwerk, onderwijs en maatschappelijke partners
- Niet het gehele ecosysteem was vertegenwoordigd; uitbreiding is gewenst

Randvoorwaarden voor duurzame borging

1. Regie en coördinatie

Een partij of samenwerkingsverband moet het netwerk dragen en erkend worden door verschillende ministeries en afdelingen als coördinator op dit thema. Dit hoeft niet per se één organisatie te zijn, maar kan ook een alliantie van meerdere partijen zijn. Belangrijk is dat de regie stevig belegd is en bijdraagt aan samenhang in beleid en praktijk.

2. Structurele middelen

Om bijeenkomsten, kennisdeling en co-creatie duurzaam voort te zetten, zijn structurele financiële middelen noodzakelijk. Alleen zo kan het netwerk doorgroeien van losse bijeenkomsten naar een vaste, herkenbare plek binnen het bredere ecosysteem.

Vooruitblik

Voor de toekomst is het van belang om het lerend netwerk breder en structureel op te zetten, zodat:

- kennis en ervaringen periodiek worden gedeeld;
- partijen gezamenlijk kunnen doorontwikkelen;
- versnippering wordt voorkomen;
- en eigenaarschap bij meerdere partners komt te liggen.

6.4 Advies van netwerkpartners aan stakeholders

Tijdens de pilots en netwerkbijeenkomsten hebben partners – waaronder jongerenwerkorganisaties, onderwijs, gemeenten en wetenschappers – waardevolle adviezen gedeeld. Zij benadrukken dat de Social Cleanup veel energie losmaakt en dat doorontwikkeling en opschaling essentieel is voor toekomstig succes. Hun belangrijkste aanbevelingen richten zich op wat er vanuit verschillende invalshoeken nodig is om de pilot te verdiepen en een volgende fase mogelijk te maken.

Gemeenten:

- Structurele beleidsmatige inbedding is noodzakelijk omdat jongeren pas effectief kunnen oefenen wanneer veilige gelegenheid en context duurzaam worden geborgd
- Denk mee over hoe Social Cleanup kan aansluiten bij beleid rond jeugd, inclusie, mediawijsheid en/of veiligheid
- Monitor niet alleen de cijfers maar verzamel ook verhalen, ervaringen en proceseffecten om de impact in context te begrijpen
- Denk mee over hoe gemeenten kunnen bijdragen aan middelen en capaciteit om vervolgpilots uit te voeren
- Lever input voor mogelijkheden om draagvlak en continuïteit te versterken, bijvoorbeeld door de koppeling met beleidsprogramma's en kerndoelen van het onderwijs
- Faciliteer samenwerking tussen scholen, jongerenwerk en maatschappelijke organisaties

Jongerenwerkorganisaties:

Jongeren ontwikkelen zelfvertrouwen en weerbaarheid vooral wanneer zij strategieën herhaald kunnen oefenen in een veilige setting.

- Organiseer peer-support-groepen, dit blijkt een krachtige katalysator voor motivatie en gedragsverandering
- Geef feedback op hoe de Social Cleanup te integreren is binnen regulier aanbod, zowel offline als online
- Denk mee over welke professionalisering van jongerenwerkers wenselijk is, bijvoorbeeld rond gespreksvaardigheden, omgaan met emoties, omgaan met bias en kennis van online haat
- Het bevorderen van de 'stop-en-denk'-vaardigheid helpt jongeren impulsen te reguleren en constructief te reageren op online haat
- Signaleer welke materialen of werkvormen nodig zijn om de uitvoering laagdrempelig en werkdrukverlagend te maken

Projectteam Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie:

- Ontwikkel mogelijkheden voor een trainingstraject voor jongerenwerkers om online haat en discriminatie bespreekbaar te maken
- Onderzoek of de interventie voldoende ruimte geeft om in te spelen op situaties waarin de lokale context om maatwerk lijkt te vragen, bijvoorbeeld door religieuze of culturele gevoeligheden
- Ontwikkel een aanpak voor onderwijs en jongerenwerk hoe zij kinderen (groep 7 en 8) en minder gemotiveerde jongeren meer bewust kunnen maken
- Ontwikkel kant-en-klare materialen en formats om handelingsverlegenheid te verminderen en werkdruk te verlagen
- Stel de content van de online campagne ook beschikbaar als kant-en-klaar product aan het jongerenwerk zodat zij deze ook via hun sociale media kanalen kunnen verspreiden

Onderwijs:

- Denk mee over mogelijkheden om de Social Cleanup op termijn in te bedden in burgerschapsonderwijs en/of maatschappelijke stages en hoe dat in een vervolgtraject kan worden getest
- Denk mee over wat er nodig is om ook kinderen van groep 7 en 8 bewust te maken van online haat en normvervaging tegen te gaan
- Denk mee over mogelijkheden om met aanvullend materiaal en ouderbijeenkomsten tegemoet te komen aan de behoefte van ouders aan handvatten om het gesprek thuis te voeren

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en landelijke partijen:

- Ondersteun landelijke kennisdeling door lerende netwerken te faciliteren
- Maak samenwerking tussen jongeren, gemeenten en jongerenwerkorganisaties mogelijk om de Social Cleanup verder te ontwikkelen en uit te rollen
- Onderzoek welke vormen van financiering (structureel of tijdelijk) de doorontwikkeling kunnen ondersteunen
- Verbind de Social Cleanup in de toekomst aan landelijke kaders (zoals kerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid) en beleid rond schoolveiligheid, sociale veiligheid en mediawijsheid, zodat scholen en gemeenten een eenduidig kader hebben

6.5 Visie op de bredere aanpak

De Social Cleanup is slechts één instrument binnen een groter geheel. De aanpak van online haat en discriminatie vraagt om een brede beweging waarin verschillende schakels elkaar versterken en waarin niet alleen losse interventies, maar het volledige ecosysteem wordt geactiveerd. Daarbij is het essentieel dat jongeren een belangrijke stem hebben, niet alleen als doelgroep maar juist ook als mede-ontwerpers en mede-uitvoerders. Hun perspectief is onmisbaar in het gesprek over oplossingen, bijvoorbeeld in dialoog met techplatformen die een centrale rol spelen in het digitale ecosysteem. Jongerenparticipatie is daarmee niet alleen een inhoudelijke keuze, maar een randvoorwaarde voor legitimiteit én effectiviteit.

Tegelijkertijd zijn jongeren niet de enigen die verantwoordelijkheid dragen. De aanpak van online haat en discriminatie vraagt om inzet van onderwijs, jongerenwerk, gemeenten, maatschappelijke organisaties, beleidsmakers, politie en justitie, publieke rolmodellen én de platforms zelf. Een aantal van deze partijen werken al samen, maar de ecosysteem-analyse laat zien dat deze relaties vaak afhankelijk zijn van tijdelijke projecten, losse contactpersonen of incidentele initiatieven. Structurele verandering kan alleen ontstaan als deze schakels elkaar duurzaam versterken, met een gedeelde visie, duidelijke rolverdeling, meerjarige middelen en een gezamenlijke agenda.

Ook ouders en opvoeders spelen hierin een belangrijke rol. Omdat veel jongeren online haat als normaal ervaren, hebben ouders handvatten nodig om dit gesprek thuis wél te kunnen voeren. Zij kunnen bijdragen door een veilige thuissituatie te creëren waar jongeren emoties, ervaringen en strategieën kunnen bespreken. Tegelijkertijd kwam uit de ecosysteem-analyse naar voren dat ouders vaak handelingsverlegen zijn en niet vanzelfsprekend worden betrokken. Door scholen, jongerenwerk en ouder- en kindteams beter te verbinden en ouders structureler te betrekken, kan een bredere sociale norm ontstaan waarin het bespreekbaar maken van online haat vanzelfsprekend wordt.

Daarnaast dragen platforms en maatschappelijke organisaties verantwoordelijkheid voor het creëren van een veilige digitale omgeving. Platforms kunnen jongeren beter faciliteren door meldsystemen en moderatie toegankelijker en effectiever te maken, en door proactief inzicht te geven in risico's, trends en beleid. De ecosysteem-analyse liet zien dat deze systeemlaag essentieel is maar vaak moeilijk te betrekken; juist daarom is samenwerking met landelijke partijen, toezichthouders en maatschappelijke coalities nodig. Gezamenlijke campagnes van platforms en maatschappelijke organisaties kunnen normverandering versnellen en positieve rolmodellen zichtbaarder maken. Daarmee ontstaat een online omgeving waarin jongeren niet alleen worden beschermd, maar ook worden gestimuleerd om constructief te handelen.

Voor intrinsiek gemotiveerde jongeren moet de focus uitgaan naar hen faciliteren en barrières wegnemen, door het uitbreiden van de beweging en bijeenkomsten, door training, tools en begeleiding te bieden en door hen in te zetten als peer educators of creators binnen hun eigen community. De casussen en evaluaties laten zien dat juist deze groep cruciaal is voor het versterken van positieve sociale normen. Voor minder gemotiveerde jongeren is een andere aanpak nodig, gericht op bewustwording, reflectie en ontmoeting met perspectieven die zij nog niet vanzelf tegenkomen. Het onderwijs kan hierin een sleutelrol vervullen: door ruimte te maken in burgerschapsonderwijs, mentorlessen en maatschappelijke stages kan structurele borging ontstaan en worden ook jongeren bereikt die nu buiten beeld blijven.

Daarnaast zijn duidelijke beleidsafspraken en juridische kaders nodig om normverandering te ondersteunen en grenzen te stellen. De ecosysteem-analyse maakt zichtbaar dat partijen soms naar elkaar kijken—scholen naar ouders, ouders naar platforms, lokale organisaties naar landelijke overheid. Heldere kaders, gezamenlijke verantwoordelijkheidslijnen en meerjarige financiering kunnen versnippering tegengaan en zorgen dat initiatieven niet verdwijnen zodra projectmiddelen ophouden. Ook publieke en politieke rolmodellen dragen verantwoordelijkheid: hun gedrag en woorden bepalen mede de toon in het publieke debat en hebben directe invloed op de normalisering van online haat.

Om jongeren blijvend te inspireren is ruimte nodig voor creatieve en out-of-the-box interventies, zoals de Social Cleanup. Denk aan campagnes die verrassen, samenwerkingen met influencers of spelvormen die aansluiten bij de leefwereld van jongeren. De ecosysteem-analyse laat zien dat juist deze rolmodellen en creatieve elementen nu vaak ontbreken, terwijl hun potentieel groot is. Daarbij hoort ook een sterke marketing- en communicatiestrategie: zichtbaarheid, herkenbaarheid en activatie zijn randvoorwaarden om een beweging op gang te brengen die breed gedragen wordt, ook buiten de eigen kring van betrokken professionals.

Een brede aanpak tegen online haat en discriminatie vraagt dus om gezamenlijke inzet: jongeren die hun stem laten horen én worden gehoord, ouders die het gesprek thuis normaliseren, scholen en jongerenwerk die structureel samenwerken, platforms die verantwoordelijkheid nemen, lokale en landelijke beleidsmakers die duidelijke kaders stellen, maatschappelijke organisaties die expertise delen, en professionals die het gesprek in praktijk brengen. Alleen in die samenhang — en met aandacht voor witte vlekken, ontbrekende schakels, continuïteit en samenwerking — kan een duurzame beweging ontstaan die bijdraagt aan een veiligere online omgeving voor iedereen.

Bijlagen

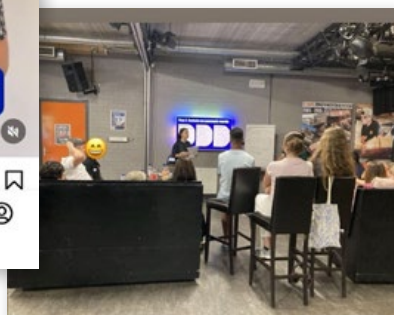
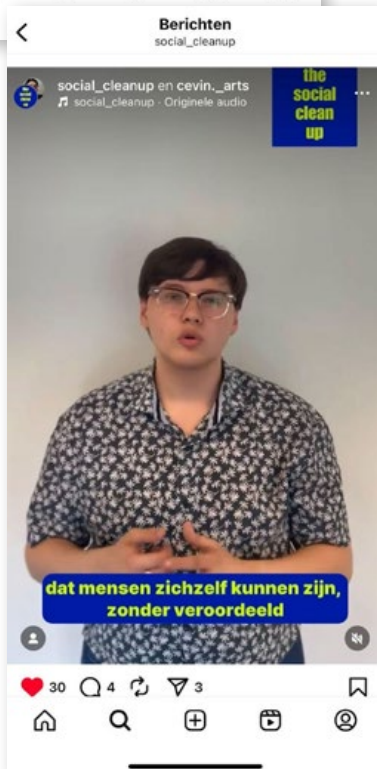

Bijlage 1:

Resultaten in cijfers

Activiteit	Bereik	Toelichting
Totaal aan netwerkpartners expertsessies	150	aanwezigen expert- en kennissessies en ecosysteem-sessie
Beoordeling expertsessies	8,2	gemiddelde van de drie sessies
Totaal aantal betrokken jongeren	37	co-creatiegroep: 13 (overige) deelnemers Social Cleanup Days: 24
Totaal aantal betrokken partijen lerend netwerk	101 personen	Inclusief projectteam
Bereik Social Cleanup campagne	ruim 978.000+	126 volgers en m.b.v. de advertentiecampagne zijn ruim 978.000 mensen bereikt
Mailings verstuurd naar netwerk	10 mailings 110 betrokkenen (96 lerend netwerk en 14 team)	4 updatemails 5 mails rond expertsessies 1 enquêteemail
Views webpagina	616 weergaven op netwerkmediawijsheid.nl/samen-sterk-tegen-online-haat-en-discriminatie 1.324 weergaven op diversion.nl/samentegenonlinehaat (aanmeldpagina voor jongeren) en diversion.nl/case/samen-sterk-tegen-online-haat-en-discriminatie (projectpagina)	
Downloads rapportage theoretisch kader	572 keer gedownload	

Bijlage 2: Voorbeelden van communicatie uitingen

Colofon

Netwerk Mediawijsheid

Mary Berkhout-Nio, Programmadirecteur Netwerk Mediawijsheid

Mimi van Dun, Senior Projectleider

Solange Jacobsen, Adviseur

Babette van der Sluis, Redacteur en Projectleider Kennissessies

info@mediawijzer.net

www.mediawijsheid.nl en www.netwerkmediawijsheid.nl

Diversión

Femke Pluymert, Directeur Diversión

Mirte van Tulder, Projectleider en Adviseur

Sam Bakker, Senior Adviseur

www.diversion.nl

020 578 79 97

info@diversion.nl

Citatie

Rapportage Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie 2025,

Diversión & Netwerk Mediawijsheid

Ontwerp

Oirik, Apeldoorn

Netwerk
Mediawijsheid

Diversión